

MANUAL PARA POLÍTICAS CULTURAIS LOCAIS

6 FASES E
25 ACCIÓNS
PARA FORTALECER
A CULTURA

UNAD

MANUAL PARA POLÍTICAS CULTURAIS LOCAIS

Manual para Políticas Culturais Locais

Este libro é unha publicación da Área de Cultura da Deputación da Coruña, con Natividade González como deputada.

Foi realizado a partir da investigación desenvolvida por Fran Quiroga. A elaboración dos contidos correu a cargo da coordinación executiva de Fran Quiroga (Ed.) e Adela Vázquez (Coord.). Contou co contraste de: Alberto de Boiro, Alba Enríquez, Iván García, María Bella, Natalia Balseiro e Xavier Campos. E a revisión lingüística foi de Samuel Solleiro.

A maquetación e o diseño é de Mauro Trastoy e a impresión e encadernación da Imprenta Provincial da Deputación da Coruña.

Primeira edición, 2025.

ISBN: 978-84-9812-430-9

Depósito legal: C 41-2026

Tipo de licencia e atribución: CC BY-NC-SA 4.0

Edición non venal

MANUAL PARA POLÍTICAS CULTURAIS LOCAIS

Deputación
DA CORUÑA

A cultura forma parte da estrutura da nosa sociedade. A través dela constrúense relacións, transmítense coñecementos, fórmanse preguntas e proporciónanse respostas. As políticas culturais públicas teñen, polo tanto, unha responsabilidade que non se limita á programación de actividades, senón que inflúen directamente na vida das persoas.

Por ese motivo, as políticas culturais deben partir dun enfoque transformador que teña en conta o contexto no que se desenvolven. Os territorios non son espazos neutrais, senón lugares complexos con características propias que se deben atender. Actuar dende o local permite facelo con maior precisión, identificar as necesidades reais e fomentar a participación veciñal a través de procesos baseados no coñecemento.

Os concellos, pola súa proximidade coa xente, son os que mellor coñecen esta realidade. O que lles dá as ferramentas para pensar nunha acción cultural dende a proximidade e o coñecemento do territorio. Pero para que iso sexa posible é necesaria a colaboración institucional. Só tecendo alianzas entre as administracións poderemos ofrecer en cada lugar unha programación adaptada á súa realidade. Porque cada un conta cun legado cultural propio que debe ser coidado e respectado, evitando modelos que sigan un patrón común e promovendo estratexias vinculadas ás raíces culturais e históricas do territorio.

Na Deputación da Coruña entendemos a cultura como un dereito e como unha ferramenta para fortalecer a vida comunitaria e combater desigualdades. Por iso, desenvolvemos cada ano un amplo programa cultural que busca apoiar aos

concellos no desenvolvemento da súa actividade, facilitando que a cultura chegue a todos e cada un dos recunchos da nosa provincia. Facémolo cunha idea que está sempre moi presente: a acción cultural pública non pode desenvolverse de maneira illada. Como mencionaba antes, a cooperación entre administracións e a coordinación cos distintos axentes culturais resulta clave para optimizar os recursos.

A cultura é un dereito colectivo e un motor de cambio fronte ás desigualdades. É necesario sumar forzas para garantir que todas as persoas, independentemente de onde vivan, poidan acceder, crear e participar na vida cultural.

Dende esta perspectiva, este Manual para políticas culturais locais propón unha reflexión sobre como impulsar comunidades máis vivas a través da forza que caracteriza a cultura.

Valentín González Formoso,
Presidente da Deputación da Coruña.

Preámbulo	4
Introdución	12
As 10 claves dunha política cultural transformadora	16
Planifica, fai e avalía	22
Diagnose da cultura no teu municipio	28
Estratexia para unha cultura polo ben común	46
Propostas para unha cultura que coída e transforma	58
Dos públicos ás comunidades	102
Normativas e guías	118
Avalía e escoita para unha mellora constante	134
Suxestións	148
Recursos e referentes	150

Preámbulo

As políticas culturais municipais constitúen un eixo estratéxico para o desenvolvemento social e comunitario, e son os concellos, pola súa proximidade á cidadanía, os que mellor coñecen as distintas realidades e necesidades culturais de cada territorio.

É desde o local desde onde se lle pode dar resposta á diversidade, impulsar a participación veciñal e reforzar a identidade colectiva.

Con todo, o esforzo municipal precisa necesariamente do respaldo doutras administracións que permitan garantir continuidade, estabilidade e recursos. Neste sentido, a Deputación da Coruña, a través da súa área de Cultura, está a realizar un labor fundamental, acompañando os concellos con programas que chegan a todos os recunchos da provincia. Grazas a este apoio, proxectos que noutro contexto serían inviables poden desenvolverse con éxito, consolidándose como experiencias transformadoras que enriquecen o conxunto do territorio.

Esta cooperación institucional non só contribúe a reforzar a oferta cultural, senón que tamén garante a igualdade de acceso á cultura como dereito básico da cidadanía, independentemente do lugar de residencia, é a forma en que se constrúe un modelo cultural máis sólido, sostible e inclusivo, no que a diversidade se recoñece como unha riqueza e a cultura se entende como un ben común que pertence a toda a sociedade.

En definitiva, as políticas culturais transformadoras deben partir do local, pero requiren tamén do compromiso

firmes das administracións provinciais, autonómicas e estatais. Só desde a colaboración leal e continuada entre institucións será posible garantir que a cultura siga sendo un motor de transformación social, de cohesión territorial e de progreso colectivo para toda a cidadanía da provincia da Coruña.

Natividade González

Deputada responsable da área de Cultura da Deputación da Coruña

SE EU FOSE HOXE CONCELLEIRO DE CULTURA...

Dez ideas para unha política cultural municipal que poña as persoas no centro

Chega certa altura na que, quen imos acumulando anos na xestión e nas políticas culturais, agradecemos –ou precisamos– avanzar na concreción práctica das reflexións compartidas. Mesas redondas, conferencias, encontros, xornadas, conversas de café... Imos acumulando ao lombo contrastes de todo tipo e valoramos cada vez máis a capacidade de quen é capaz de facer as ideas realidade.

Encántame, por iso, descubrir as tripas (persoas, equipas, modelo de xestión, financiamento) de moitos proxectos e iniciativas realmente existentes, quer de pequenísimo formato e orzamento, quer grandes e con relevantes apoios detrás; todas interesan se achegan valor, desde a cultura, para a vida mellor das persoas e dos territorios.

Teño a sorte de ter pasado por diferentes responsabilidades vinculadas ao campo cultural: do plano técnico ao asociativo ou político, e do local ao provincial e o autonómico. A miña experiencia e o coñecemento e contraste con outros territorios permitíronme concluír que, en xeral, o noso non é un problema de falta de ideas (temos na nosa realidade proxectos innovadores e interesantes por toda a parte), de orzamentos (moitas veces máis altos que en lugares que tendemos a idealizar) nin tampouco de espazos ou infraestruturas (non faltan no país casas da cultura, auditorios, espazos patrimoniais...). Mais temos, si, carencias importantes na falta de persoal e de modelos de xestión, moi especialmente na administración pública. Sen persoas capacitadas e equipas estables, é moi difícil avanzar.

A realidade dos nosos concellos é diversa, heteroxénea e complexa. Por moito entusiasmo e ideas con que unha persoa chegue a unha área municipal de cultura, en xeral vai topar con graves limitacións: persoas desbordadas polo traballo, falta de peso interno nas equipas de goberno, enfoques aínda centrados nunha visión reducionista da acción cultural, convertida en mera programación de espectáculos e festas...

E, a pesar de todo, hai sempre cousas que podemos facer e que supoñen un cambio transformador para a nosa contorna. Comparto, desde a miña experiencia, dez ideas.

CULTURA FORMADORA E TRANSFORMADORA

Non é necesario inventar un novo festival. De feito, sobran festivais. Non é sustentable nin culturalmente achega nada ter festivais en cada concello, en cada parroquia, cos mesmos contidos en practicamente todos eles. Pasou o día, ou os dous días, e pasou a romaría. Alá van milleiros de euros públicos. Hai moitas outras posibilidades, menos efectistas desde o punto de vista mediático ou, ás veces, do aplauso social, pero moito máis valiosas no medio e longo prazo.

Acordemos e definamos cos centros de ensino do noso concello un programa cultural estable a desenvolver todos os anos. Con propostas ben escollidas canto aos valores nas temáticas, mais sen paternalismo nin infantilización. Podemos incluír nel propostas teatrais, de danza, de música. Tamén a visita ás aulas de artistas de diferentes disciplinas. Podemos desenvolver concertos falados, conversas con creadores e creadoras, fórmulas que acheguen e permitan contacto directo. Espertar a curiosidade creativa dos nosos rapaces e rapazas e incluír na súa experiencia vital a creación artística galega, de calidade e en galego.

CULTURA DE BASE

Non é necesario que inventemos todo, decidamos todo, definamos nós todo. Na maioría dos concellos existen asociacións culturais, espazos privados ou colectivos vivos que desenvolven actividade propia e a ofrecen a veciños e

veciñas. Hai librarías, bares ou cafeterías que programan presentacións de libros, concertos ou iniciativas varias. Debemos traballar con eles, ter unha relación fluída, tecer vías de compliidade ou, cando menos, un marco de relación estable e aberto que permita colaborar e apoiar. Non temos a obriga de dicir sempre que si ao que se nos propón, e a nosa decisión dependerá de moitos factores e, principalmente, da capacidade que teñamos de definir temáticas ou ámbitos de contido en que poidamos traballar xuntos. Mais non ten xustificación non termos en conta os axentes socioculturais que xa existen no concello.

Segunda proposta: que tal un café para escoitar, contrastar, falar directamente con cada un dos colectivos e espazos que existen no concello. Coñecéndoos directamente, sabendo o que fan, valorando con honestidade en que podemos colaborar e en que non. Articular fórmulas de apoio estable e transparente para aquilo que decidamos levar a cabo conxuntamente.

MOCIDADE

Se catro rapaces montan un grupo de rock, se hai unha rapaza que fai fotografía, se hai xente nova que escribe ou pinta... tennos que interesar coñecelos, falarlles, trasladarlles que o concello sabe deles e ten as portas abertas para as ter en conta e colaborar naquilo que sexa posible. Todas e todos temos capacidades creativas e talentos propios, e na mocidade agradecemos especialmente que se nos vexa e se nos recoñeza. Inflúe directamente na autoestima e na decisión

de seguir adiante coa creación como camiño de expresión da nosa identidade. O concello debe ser un espazo cos ollos abertos e as mans tendidas, que ofrezca apoio á creatividade local, de todo tipo. Que busque o contacto social e sexa proactivo.

Terceira idea: contacto directo con todas e todos os creadores locais novos, valorar fórmulas de apoio en cada caso, pensar iniciativas conxuntas e favorecer a relación entre eles e elas (un libro, un libro-disco, un fanzine, unha revista, un recital, un perfil conxunto en redes sociais...) que as e os visibilicen.

MEMORIA E IDENTIDADE

Se nos sangran os ouvidos cando escoitamos iso de “imos levar a cultura ao rural”, é bo síntoma. É xustamente como ten que ser. Porque no rural xa hai cultura, sempre a houbo. Outra cousa é que confundamos –ou reduzamos– a cultura a obras de teatro ou concertos de música. O enfoque debería ser outro: imos poñer en valor a cultura, as manifestacións culturais que se dan no rural (entendido en sentido amplo). Por exemplo, a cultura mariñeira dos nosos concellos vinculados á pesca ou o marisqueo. Ou as formas específicas de celebrar festas, entroidos, nadaís, maios... nos concellos de gran parte do noso país. Ou os elementos culturais singulares que temos en moitas das nosas parroquias: patrimonio material e inmaterial que cómpre poñer en valor, primeiro entre a propia veciñanza, para traballar con ela a identidade, a cohesión, o sentido de pertenza. E a memoria do lugar, a través da propia veciñanza, recollen-

do fotos, facendo gravacións, subindo todo a unha plataforma web ou editando un libro, implicando a xente nova da parroquia e do concello no propio desenvolvemento do traballo, favorecendo o contacto interxeracional. A actividade económica, as escolas, a creatividade, as festas, os espazos de xuntanza... a forma de nos relacionar ao longo do tempo. E cunha mirada respectuosa e inclusiva. As formas de o facer son variadas e hai exemplos por Galiza adiante que se poden tomar con referencia.

COMUNIDADE E COHESIÓN

Nada máis revolucionario, hoxe, que traballar para crear comunidade, cohesión social, sentido de pertenza colectiva, desde unha posición inclusiva, que respecte a diversidade e a pluralidade e sexa contundente contra os discursos excluíntes, xenófobos, aporófobos e demais manifestacións discriminatorias.

As festas e o patrimonio local son ferramentas estupendas para traballar neste sentido: permiten socializar con eficacia a nosa historia, poñer en valor a nosa identidade colectiva, crear un vínculo cos espazos en que vivimos, recoñecernos como partes dun todo que vén de lonxe, do pasado, e se pode proxectar cara un futuro mellor mudando o que é preciso mudar e conservando aquilo que resulta valioso. Non poderemos coidar da nosa terra, paisaxe ou patrimonio se non o coñecemos e aprendemos a darlle valor.

Quinta proposta: deseñar o relato histórico do noso concello, ou dos elementos patrimoniais máis relevantes

del, contextualizándoo na época correspondente a nivel galego e acordando co tecido social, económico, educativo e cultural do concello a súa difusión.

Trallemos con todos e todas: estratexias específicas para as e os comerciantes, os colexios, a hostalaría, o turismo, as persoas que nos visitan. Visitas guiadas, folletos, charlas, integración de contidos deste tipo nas festas e celebracións... buscando implicar os creadores e creadoras locais. E fagámolo con carácter estratéxico, non puntual. Pensemos como xerar espazos permanentes e vivos para traballar nese sentido: un seminario de estudos locais, unha aula de historia local, unha revista ou perfil en redes sociais. Cunha dimensión investigadora, mais tamén con outra claramente popular e divulgativa.

VALORES, PRIORIDADES E ORIENTACIÓNS

Defendo unhas políticas públicas intervencionistas e con ideas claras. Non todo vale, e o noso traballo tamén é marcar orientacións. Facemos política cultural. Relacional, aberta ao contacto, á colaboración e ao diálogo, que aposta pola cooperación entre axentes. Ao mesmo tempo, temos a nosa visión, lexítima e necesaria, de que modelo de cultura queremos apoiar e para que sociedade.

O galego ten que ser a nosa lingua vehicular, en todo o que facemos. Na nosa comunicación, nas nosas publicacións, nos proxectos que desenvolvamos. A súa normalización é un obxectivo central e transversal a todo o que facemos.

Iso non quere dicir que toda a programación deba ser en galego ou que non haxa contidos que poidan estar tamén noutras linguas. Mais as políticas públicas deben corrixir as discriminacións existentes e non poden mirar para outro lado. Non se poden aceptar contidos machistas, homófobos, discursos de odio, invisibilización da nosa lingua e cultura. Esta aseveración é previa e ten que estar presente en todo o que fagamos desde o Concello. E a partir de aí, tamén se poden poñer en marcha iniciativas específicas.

Sexta proposta: grupos de conversa en galego para xente que chega de fóra, ou que é de aquí pero nunca se soltou a falar a nosa lingua. Un espazo cómodo para aprender desde a práctica relaxada, con outros e outras coma nós, para falar de calquera cousa, porque o importante, neste caso, é falar. Como elemento de integración social, veciñal, desde a lingua.

HIBRIDACIÓN DA CULTURA CO RESTO DAS POLÍTICAS PÚBLICAS

O cultural sobarda o artístico e está presente en todo. Desde os concellos, debemos tomar nota e ter unha visión ampla e hibridada co traballo doutras áreas: igualdade, lingua, medio ambiente, medio rural, promoción económica, turismo...

A sinalización das rúas coas novas placas que incorporan datos de historia local, o folleto da semana do tapao nos bares, as actividades polo 8M, os menús dos bares e restaurantes, as bandeiras e simboloxía das festas nas rúas, a campaña de incentivo do comercio local, as cuñas de audio do

auditorio antes das funcións ou concertos, a cartelaría do Nadal ou do Entroido, as actividades e programas que podemos desenvolver man a man cos sectores económicos locais... en todo, do máis pequeno e puntual ao grande e estrutural, podemos “darlle unha volta” a como facemos as cousas, con quen as facemos, e para que as facemos e incorporar nelas a posta en valor da cultura, a creatividade e os axentes socioculturais locais.

A sétima proposta é xustamente esa: mirar todo o que facemos no noso concello con ollos novos e escrutadores, pensando que cousas se poderían facer doutra maneira con ese enfoque novo, con esa mirada “cultural” e relacional, rompendo rutinas e liderando as novas propostas sen medo.

ESPAZOS

Se fose concelleiro dunha vila xa grandíña, das que articulan as nosas comarcas, apostaría claramente por unha biblioteca. Non por un almacén de libros, ollo!, por unha biblioteca propia destes tempos. Velaí a miña oitava proposta: un espazo vivo, con persoal suficiente, no que pasan cousas, no que se ofrecen servizos, no que se relacionan persoas, con dotación de contidos culturais e sociais, con vocación de servizo á comunidade. Hai exemplos estupendos funcionando. E supoñen un cambio transformador no día a día de nenos e nenas, pais e nais, persoas xubiladas... Estou convencido de que a próxima tendencia en Galiza ten que ser a dotación das nosas vilas cabeceiras de comarca con bibliotecas modernas, ben provistas e equipadas.

Unha biblioteca é un espazo cultural de proximidade, e desde as áreas de cultura necesitamos defender a existencia dese servizo básico cultural. Como as escolas de música, os centros cívicos, os locais de ensaio, as factorías culturais. Espazos que non son meramente de exhibición de espectáculos, senón de vida compartida desde a creación cultural: formación, ensaio, servizos á veciñanza. Non sempre é preciso construír: pode chegar con reformar, rehabilitar ou simplemente poñer en uso espazos que xa temos. Investir en persoas e equipos, con modelo de xestión. E acordar, conveniar, implicar.

LIDERADO E COÑECEMENTO

Cando algo nos gusta de verdade, nos interesa, nótase. Nótano as persoas que falan con nós. O noso traballo, a nosa responsabilidade, temos que desfrutalos. Poñemos corazón no que facemos, cremos na maneira en que traballamos. Debemos liderar desde o entusiasmo, as ideas claras e a vontade de facer cos e coas demais, e non unicamente para os e as demais.

Para iso, é necesario practicar a curiosidade. Curiosidade para saber máis, para coñecer proxectos e modelos de traballo doutros lugares, para descubrir iniciativas que se fixeron noutros sitios. Formarnos. Nin nacemos aprendidos nin temos que inventar nós todo. Hoxe é relativamente sinxelo segmentar a información que nos interesa e ver que están facendo concellos similares ao noso, en tamaño, poboación e recursos. Tamén consultar boas prácticas culturais ou proxectos

inspiradores. Manter a paixón e a ilusión polo noso traballo, sabendo aos poucos cada vez máis, interesándonos polo noso ámbito profesional ou político. E formarnos especificamente. Ler, ver, descubrir, visitar. Intensamente. Resulta fácil atopar contidos e non temos que pasar exames. O único exame é con nós mesmos/as.

PLANIFICACIÓN

Non sempre é posible –e seguramente tampouco necesario– ter un plan estratéxico cultural para o noso concello perfectamente detallado, con eixos, liñas e medidas definidas a varios anos vistos. Mais si que debemos ter claro por que facemos o que facemos e para que traballamos.

Debemos ter unha folla de ruta, uns elementos centrais, un esquema claro do horizonte ideal que desexamos para o noso concello no noso ámbito, e unha certa planificación realista do que podemos ir facendo, ano a ano, para avanzar. Realismo non quere dicir conformismo nin falta de ambición. Temos que ser capaces de explicar, nun café ou nunha conferencia, en dez minutos, as liñas básicas do noso traballo, os nosos obxectivos e como se conecta o que realmente levamos a cabo (programación, iniciativas, subvencións etc.) co noso proxecto, coa nosa planificación. Facer política, e xestionar, supón tamén priorizar, calendarizar, avanzar dando pasos coa velocidade correcta para non quedar sen ninguén ao lado, mais tamén sen que ninguén canse de esperar por nós.

PECHE

Até aquí as ideas compartidas. A partir de aquí, o máis importante: o inspirador manual que Fran Quiroga creou, a partir da nosa encomenda desde a área de Cultura da Deputación da Coruña, para facilitar e impulsar contidos e xeitos de facer desde os concellos.

Vas atopar nel posibilidades, suxestións, fórmulas, ideas en diálogo coas túas propias necesidades e intereses. Iso queríamos, e Fran Quiroga desenvolveu de forma estupenda un libro para ir e volver, para ler de seguido ou aos cachos, mais sempre para ter cerca e usar como referencia ou apoio.

Compartimos con Fran –e tamén contigo, prezado lector ou lectora– a vontade de mellorar a vida que temos a través da cultura. Sabemos que o labor cultural dun concello vai moito máis alá de organizar festas ou ofrecer programación: é traballar sobre quen somos e sobre quen queremos ser.

A cultura non é un luxo, nin un adorno: é a infraestrutura invisible que sostén unha sociedade viva. Liberdade, convivencia e identidade fronte á uniformización global, á rutina e á substitución da vida polo consumo. Palabras de orde, vistas ou lidas nalgures: queremos pobo, non decorado; queremos vivir, non só sobrevivir.

Xavier Campos

Introducción

Os concellos, por seren as institucións máis próximas á cidadanía, teñen un papel central na configuración das prácticas culturais.

Durante décadas asumiron funcións habituais, como o mantemento de bibliotecas, a xestión de casas da cultura, a conservación do patrimonio ou o apoio ás festas populares. Con todo, a realidade social contemporánea empúrraos a asumir unha misión máis ampla: garantir o exercicio dos dereitos culturais e promover espazos de participación nos que a cultura se viva como un ben común.

A cultura non é só produción de obxectos ou eventos –concertos, películas, obras de teatro, libros–, senón tamén unha experiencia colectiva que nos acompaña, inspira e conecta coas demais persoas. Unha acción municipal, como pode ser organizar un obradoiro de rap, pode parecer algo puntual e pouco relevante, pero encerra un potencial transformador: fomenta o encontro entre mozos e mozas, axuda a recoñecerse como iguais e

abre a posibilidade de crear proxectos conxuntos, mesmo un grupo musical ou a xestión compartida dun local de ensaio. Accións como esta son pequenas escolas de gobernanza cívica nas que se aprende a negociar, ceder, cooperar e coidar do común.

Deste xeito, a cultura vai moito máis alá do lecer ou da produción artística. Incide directamente na configuración das comunidades, no sentimento de pertenza, na construción de identidades e na humanización das relacións sociais. Sen cultura, a vida estaría máis orfa, e cando esta se comparte colectivamente, o seu impacto multiplícase. Participar na comisión de festas dun barrio non significa só organizar unha celebración, senón tamén coñecer mellor as persoas veciñas, tecer confianza e fortalecer o tecido comunitario. En esencia, a cultura é un lugar de encontro, un modo de facer xuntos e xuntas.

Por iso, situar a cidadanía no centro das políticas culturais municipais é un compromiso fundamental. Significa recoñecer que a cultura ten un impacto decisivo na vida cotiá, que amplía horizontes e ofrece ferramentas para enfrontar os desafíos do presente.

Así, unha política pública cultural a nivel local non debe limitarse só á produción ou á exhibición, senón que tamén debe apoiar o teatro amador, garantir espazos de ensaio para as bandas locais ou abrir convocatorias públicas para impulsar a investigación e a experimentación artística.

Unha política cultural transformadora debe, por tanto, dirixirse a toda a cidadanía. Non pode ser entendida como unha política sectorial máis, senón como un eixe que atravesará múltiples ámbitos da práctica social. Iso complica o seu deseño e a súa implementación, mais tamén a fai máis relevante. Deste reto xorde a aposta por este ma-

nual: unha ferramenta que recoñece o papel protagonista da cultura na vida municipal, ofrecendo pautas que axuden a fortalecer o seu alcance.

É certo que existen limitacións evidentes: servizos municipais en ocasións insuficientes, artistas que viven en condicións de precariedade, proxectos culturais únicos que reclaman apoio e orzamentos limitados que condicionan a súa posta en marcha. Mais fronte a estas eivas, a resposta pasa por poñer en valor o rol da cultura tanto no escenario normativo como no político, recoñecendo a súa esencialidade e a súa capacidade de mellorar o benestar colectivo.

Unha política cultural transformadora debe facilitar condicións para expandir a experiencia cultural. Non se trata só de programar festivais ou actividades, senón de articular accións que fortalezan os seus impactos: fomentar a cohesión social, combater a soidade

Este manual nace coa vontade de contribuír a ensanchar a práctica cultural máis aló da súa sectorialización tradicional.

A cultura municipal é, en definitiva, unha oportunidade para fortalecer a autonomía cidadá. Permite crear proxectos adaptados ás realidades locais, diluir as exclusións e garantir o acceso equitativo a bens comúns.

non desexada, estimular a creatividade e abrir camiños cara a formas de vida máis sostibles. Porque a cultura é tamén un laboratorio experimental, un espazo onde se ensaian respostas aos retos actuais.

É necesario que, nun contexto como o galego, atravesado por múltiples feridas tanto lingüísticas como territoriais, se desenvolvan proxectos culturais que, dalgún modo, contribúan a reparar estas fendas que aínda hoxe persisten.

Á vez, é imprescindible apostar por mecanismos de apertura e transparencia. As políticas culturais deben ser participativas en todo o ciclo: deseño, execución e avaliación. A cidadanía non pode ser só público espectador, senón que debe ser protagonista acti-

va e corresponsable do devir cultural local. A cultura gañará lexitimidade social canto máis recoñecida estea como dereito, canto máis se coordinen accións, canto máis simples sexan as comunicacións e canto maior detalle teñamos dos seus impactos reais.

Se a cultura importa, a súa política pública tamén. A súa función non é só prover de actividades, senón crear condicións para que todas as persoas poidan acceder, participar e contribuír. O reto é grande, pero tamén o é a oportunidade de transformar a vida social desde o ámbito municipal. Este manual quere ser un instrumento útil para acompañar ese proceso, inspirar novas accións e reforzar a convicción de que, ao coidar a cultura, coidamos tamén de nós.

**As 10 claves
dunha política
cultural
transformadora**

1

A cultura é práctica social, espazo de ideas e valores e alimento de transformación

A cultura axuda a desconectar, rir, emocionarse ou relaxarse. E tamén contribúe a imaxinar outros mundos posibles, de aí a necesidade de que a sociedade poida participar na xestión e na toma de decisión das políticas culturais.

2

Revirte os desequilibrios de acceso e produción da cultura

Cómpre levar a cabo accións que contribúan á accesibilidade universal á cultura; para iso, os servizos públicos de calidade son esenciais. Ao mesmo tempo, é necesario que as artistas reciban unha remuneración axeitada, porque, de non ser así, só aquelas que teñan máis recursos poden dedicarse á cultura.

3

Unha cultura que coida as identidades e as diversidades

Fronte á homoxeneización que marcan os procesos globais, é fundamental recoñecer e poñer en valor a diversidade cultural. Alén dos esencialismos que acaban excluindo o diferente, cómpre entender que a pluralidade de voces, tradicións e expresións é a verdadeira riqueza das nosas comunidades para garantir a diversidade e celebrar a vida.

4

Fortalecer a cultura contribúe á autonomía cidadá e á defensa do singular

A crecente proliferación de plataformas dixitais internacionais condiciona cada vez máis os obxectos culturais aos que temos acceso. De aí que sexa necesario contribuír a que se creen proxectos adaptados ás realidades locais ou ás necesidades de comunidades que adoitan quedar excluídas por non responder aos criterios que impón o mercado global.

5

Unha cultura que bebe da tradición comunitaria

A cultura, por definición, sempre foi comunitaria, en tanto que é o modo de relacionármonos. As festas, os ritos, os entroidos ou a lingua son bens comúns. Traballar para que estean vivos é responsabilidade de todas as persoas e tamén un exercicio de recoñecemento a quen nos antecede.

6

Unha cultura que problematiza o presente

A cultura, ademais da súa capacidade de facernos desfrutar, ten capacidade crítica, cuestiona o modo en que vivimos e aborda malestares contemporáneos. Por iso a liberdade creativa é tan importante, en tanto que deixa espazo para a creación. A cultura ten un poder de anticipación, de traballar na marxe, daquilo que anticipa futuros desexables.

7

Apoia unha cultura que coida o planeta

A cultura é o cuarto pilar da sustentabilidade. Esta, ademais da dimensión social, económica e ambiental, debe incorporar ese eido. Desde a cultura trabállanse valores fondos que nos axudan a repensar o progreso ou o xeito de vencellarnos coa terra.

8

Concibe unha cultura que vaia más alá do obxecto e se centre tamén no proceso

Limitar a cultura só a un obxecto obvia outras formas de facer cultura. Reivindicar o proceso é contribuír a que esta non estea limitada ao ego creador, senón que sexa a expresión da comunidade. A arte e a cultura tamén son os modos de facer.

9

A política municipal non monopoliza a acción cultural, senón que crea condicións

Precisamos dunha política cultural que cree as condicións necesarias para que a cidadanía poida producir e acceder á cultura. O seu papel non é tanto prover de cultura a cidadanía, senón de garantir o seu acceso e participación.

10

Rinde contas

A política cultural debe ser transparente e estar suxeita á avaliación pública. Espazos como os consellos municipais de cultura ou as mesas culturais permiten fiscalizar, valorar impactos e garantir a corresponsabilidade.

A CULTURA É UN DEREITO

Pero... **como se pode lograr isto?**

Aquí van algunhas claves:

Apostar

por formas de traballo
máis colaborativas e innovadoras.

Involucrar

a cidadanía na toma
de decisións sobre cultura.

Detectar

novas oportunidades para mellorar
e diversificar a oferta cultural.

Visibilizar e lexitar

as diversidades, a pluralidade
de voces, o propio das comunidades
e dos seus territorios.

**Planifica,
fai e avalía**

A cultura é un dereito, non un privilexio

Pensala como un ben común significa garantir que todas as persoas poidan acceder a ela, contribuír á súa creación e desfrutar dela. Significa, en definitiva, que a cultura non debe quedar en mans dunhas poucas institucións ou grupos, senón ser un espazo de participación aberto e diverso.

Sabendo da dificultade no desenvolvemento das políticas culturais, este manual pretende converterse nunha guía que axude a planificar un camiño, cunhas accións innovadoras que logren mellorar a incidencia da cultura. É un manual dirixido ao persoal técnico de cultura dos concellos e aos seus concelleiros e concelleiras, pero tamén ao resto de axentes do ecosistema cultural que dialogan e interaccionan coas entidades municipais en políticas culturais.

A realidade municipal é moi variada, de aí a dificultade de crear un manual que acolla toda esa diversidade. A proposta pode parecer ambiciosa, mais tratamos de facela o máis sinxela posible: *que non deixe de ser practicable por haber algo que non comprendamos*. Non falamos de producir máis actividades, senón de fomentar espazos onde a cidadanía exerza os seus dereitos e participe activamente como creadora, máis alá da súa condición de público.

A aposta foi a de crear unha caixa de ferramentas cun potente impulso gráfico que mestura un marco teórico e un conxunto de accións para levar adiante unhas políticas culturais transformadoras. Ao mesmo tempo, este manual aspira a ser un recurso máis de apoio ao persoal técnico municipal, co obxectivo de reforzar a súa autonomía á hora de afrontar situacións ou dilemas derivados do seu exercicio profesional.

Non hai un único modo de utilizar este manual. Á idea é que poidas adaptalo a cada situación e contexto particular, tendo en conta os procesos máis que os resultados, e tomando o tempo necesario para idear, planificar e executar as accións.

O manual ofrece fases e accións cun paso a paso claro, exemplos inspiradores a nivel local, nacional e internacional e definicións dos principais conceptos das políticas culturais contemporáneas. En definitiva, é unha ferramenta pensada para acompañar, facilitar e apoiar o traballo municipal, confiando en que a cooperación entre concellarías sexa a chave para acadar obxectivos comúns e facer das comunidades auténticas creadoras de cultura. **En si, o manual é un conxunto de recomendacións para o deseño de diferentes accións que contribúan a facer máis participativas e eficientes as políticas culturais.**

Fases

1

Diagnose da cultura no teu municipio

A diagnose é o punto de partida: permite coñecer quen somos, que facemos e con que medios contamos, identificando asociacións, axentes, infraestruturas e orzamentos dispoñibles.

2

Estratexia para unha cultura polo ben común

A estratexia marca o rumbo: define que queremos acadar e que accións coordinadas son necesarias para avanzar cara a unha misión común.

Convidámoste a executar varias accións co obxectivo de que tomes conciencia dos medios cos que contas á hora de deseñar e implementar cada unha delas.

3

Propostas para unha cultura que coida e transforma

As propostas materializan os obxectivos do plan estratéxico: deixamos atrás a ideación para pasar á práctica con propostas innovadoras.

4

Dos públicos ás comunidades

As comunidades son o motor de cambio: pasamos do público pasivo á participación da cidadanía.

5

Normativas e guías

As normas son as regras que marcan como debemos actuar, mentres que as guías e recomendacións ofrecen orientación sen ser vinculantes.

6

Avalía e escoita para unha mellora constante

Avaliar é revisar o camiño percorrido, avaliando tanto os procesos como os resultados para aprender do feito e mellorar no futuro.

Seccións

Conceptos clave

24 definicións
para ter en conta

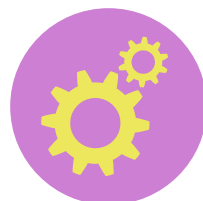
Preguntas guía

20 preguntas para unha primeira
ollada sobre o contexto

Accións

25 accións para
executar propostas

Caso inspirador

28 casos para visualizar
posibles resultados

Faino ti

5 exercicios prácticos
para experimentar como facelo

Non precisas comprender todos os conceptos de forma exhaustiva.

Le o conxunto de conceptos con calma e emprega un papel para tomar notas que che axuden a organizar o pensamento e conectar co que queres transformar. O importante é que poidas empezar a manexalos, relacionándoos coa realidade do teu concello e anotando ideas, exemplos ou dúbidas.

Non é necesario emitir respostas precisas, o que importa é que obteñas unha primeira ollada da situación.

Fai unha lectura de todas as preguntas e trata de respondelas tomando notas nun papel.

Logo poderalas contrastar con outras persoas ou con datos máis precisos, buscando máis información.

Non hai unha única maneira correcta de facelo.

Este espazo está pensado para que poidas actuar con autonomía e facer teu o proceso a partir de diferentes dinámicas.

Atrévete a experimentar, adaptar e poñer en práctica o que aquí se propón segundo as túas posibilidades e intereses. Confía no teu criterio, organiza os tempos ao teu xeito e crea o teu propio camiño.

Cada caso que atopes aquí é unha mostra concreta de como outras persoas ou colectivos puxeron en marcha as dinámicas.

Observa que fixeron, como o fixeron e que poderías adaptar á túa realidade.

Escollemos estes casos non pola súa maior presenza ou resultados, senón porque cremos que proporcionan aprendizaxes significativas aos procesos clave deste manual.

Os exercicios son sinxelos e prácticos para axudarche a estruturar ideas, concretar obxectivos e planificar accións.

Toma notas no propio manual ou en tarxetas que logo podes pegar nas páxinas.

Cada exercicio é unha oportunidade para experimentar e adaptalo á realidade do teu concello.

Diagnose da cultura no teu municipio

Ou tamén: “Quen somos? Que facemos? De que medios dispoñemos? Estas son as preguntas guía desta fase. A diagnose é o marco de partida; é un momento clave porque permite explorar e aprofundar no que hai e no que non. Trátase de coñecer que asociacións hai, que axentes culturais traballan no territorio –tanto artistas como xestores culturais, artesáns e veciñanza–. Ao mesmo tempo é importante tomar consciencia de cales son os medios dos que se dispón, as infraestruturas e tamén os orzamentos.

Hai multitude de ferramentas para facer unha diagnose. As que nós escollamos serven como exploración para que te orientes e para vislumbrar e comezar a preparar as outras fases. Por iso é preciso actuar con flexibilidade e adaptación.

1

2

3

Unha **diagnose** debería incluír, cando menos:

FESTIVAIS E EVENTOS

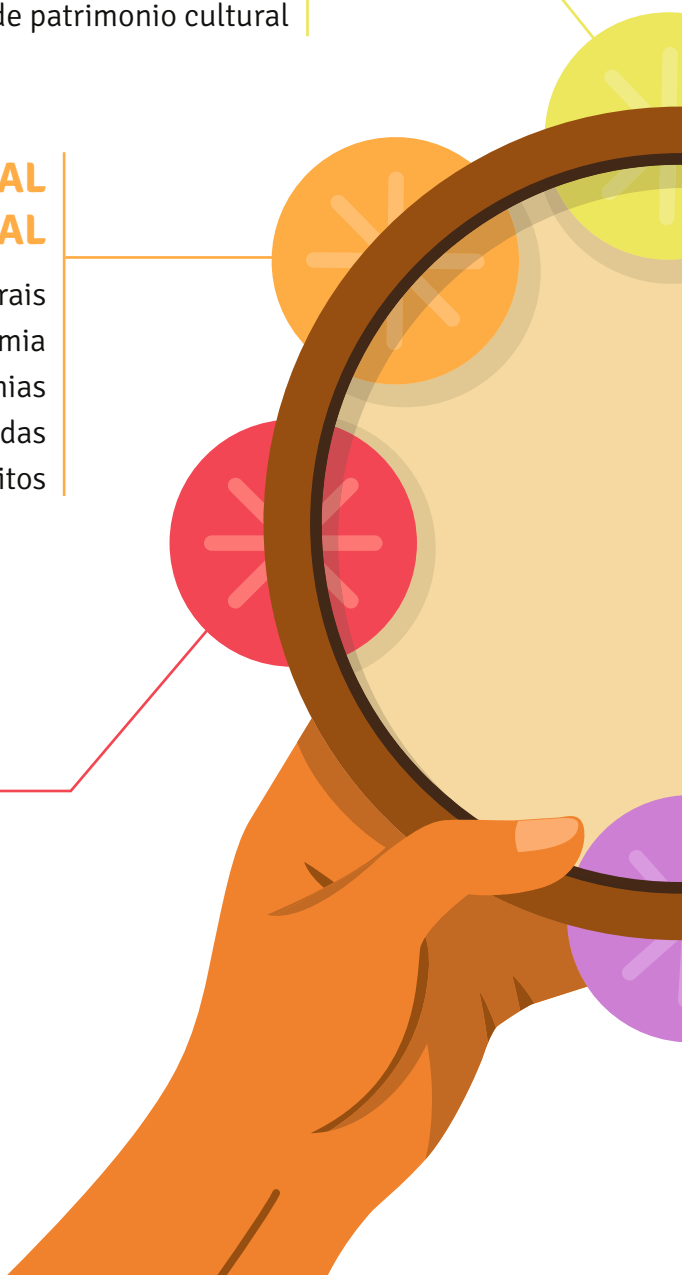
Festas populares
Festivais de artes escénicas
Festivais de cinema
Roteiros de patrimonio cultural

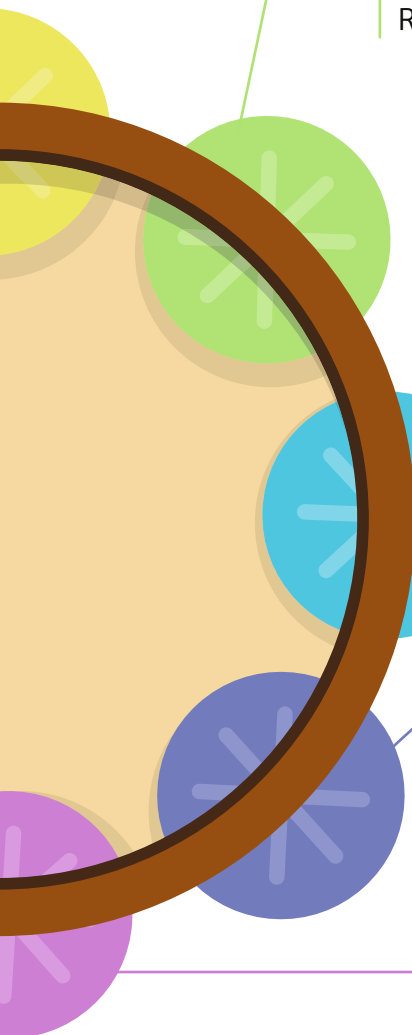
PATRIMONIO CULTURAL INMATERIAL

Tradicións orais
Toponimia
Cerimonias
Lendas
Mitos

PROFESIONAIS DA CULTURA

Xestión cultural
Deseño
Arte
Fotografía
Artesanía
Outros

PATRIMONIO NATURAL

Parques municipais
Áreas de conservación
Xardíns botánicos
Praias
Montes
Ríos

PATRIMONIO CULTURAL

Monumentos locais
Bens inmobles patrimoniais
Xacementos arqueolóxicos
Espazos públicos

ORGANIZACIÓNS COMUNITARIAS

Grupos amadores
Sociedades históricas
Asociacións locais
Grupos informais
Persoas e colectivos minorizados

ESPAZOS E INFRAESTRUTURAS

Bibliotecas e centros interpretativos
Institucións educativas
Museos e galerías de arte
Espazos independentes

Comunidades

Grupos de persoas con inquiredanzas compartidas vinculadas ao seu territorio e ás súas formas de organizarse. É fundamental recoñecer a diversidade das persoas e experiencias da comunidade, promovendo a participación activa de distintos colectivos. Isto fortalece o sentido de pertenza e permite crear proxectos culturais máis inclusivos.

Recursos

Inclúen tanto os recursos materiais (medios económicos, equipamento, tecnoloxía) como os inmateriais (coñecementos, redes de colaboración, apoio institucional). As infraestruturas culturais, como bibliotecas, centros sociais ou espazos públicos, deben ser accesibles e estar ao servizo da cidadanía para fomentar unha cultura aberta e participativa.

Desexos

As necesidades son elementos esenciais para garantir o acceso á cultura; por exemplo, espazos de creación cultural, financiamento ou formación. Os desexos, en cambio, representan os devezos da cidadanía; por exemplo, novas propostas artísticas, maior diversidade cultural ou formatos máis innovadores.

Territorio

Non é só un espazo físico ou unha delimitación xeográfica. É un espazo habitado, vivido e dotado de significado polas persoas e comunidades que o ocupan. Nel entrelázanse natureza, comunidade e cultura e créanse vínculos sociais e históricos.

DE QUE SERVIZOS DISPÓN O TEU CONCELLO?

Que departamentos xestionan as cuestións culturais? Existe coordinación con outros departamentos?

Servizos sociais, comercio, turismo, educación, xuventude, igualdade etc.

Cal é o peso da área de cultura dentro da estrutura do concello?

En termos de orzamento, programas, prioridade nas políticas municipais etc.

COMO É O ECOSISTEMA CULTURAL DO TEU CONCELLO?

As persoas que traballan na área de cultura teñen formación específica neste ámbito? En que disciplinas ou especializacións?

Hai no municipio profesionais do sector cultural que poidan ofrecer servizos especializados?

Xestión, mediación, produción, asesoramento etc.

En que sectores operan os axentes culturais do teu concello?

Sector público, privado, asociativo, economía social etc.

COMO É A ORGANIZACIÓN INTERNA DO CONCELLO?

Órganos de goberno e administración:

Alcaldía, pleno, xunta; departamentos administrativos e técnicos: secretaría, intervención, urbanismo, cultura, servizos sociais, medio ambiente, seguridade etc.; e organismos autónomos ou empresas municipais.

QUE INFRAESTRUTURAS E PATRIMONIO CULTURAL DESTACARÍAS NO TEU CONCELLO?

Que espazos culturais hai?

Teatros, museos, bibliotecas, mercados, centros culturais, sociais ou veciñais, salas de concertos, espazos autoxestionados, montes etc.

Cales son as principais iniciativas culturais activas no concello?

Festivais, feiras, obradoiros, residencias artísticas, programas de fomento cultural etc.

Quen organiza estas iniciativas?

Administración pública, asociacións, colectivos independentes, empresas privadas etc.

COMO É O APOIO INSTITUCIONAL Á CULTURA NO TEU CONCELLO?

Existen programas ou plans estratéxicos municipais específicos para fortalecer a cultura e o tecido social? Se existen, estanse implementando de maneira eficaz?

Si/non.

Como facilita o teu concello o acceso da cidadanía á participación en proxectos culturais?

Infraestruturas, subvencións, apoio a iniciativas comunitarias etc.

Hai mecanismos efectivos de diálogo e participación entre a administración municipal e os axentes culturais e sociais para a toma de decisións? Como funciona esta relación?

COMO É O APOIO ECONÓMICO Á CULTURA NO TEU CONCELLO?

Como se distribúen os fondos entre os diferentes ámbitos culturais e sociais?

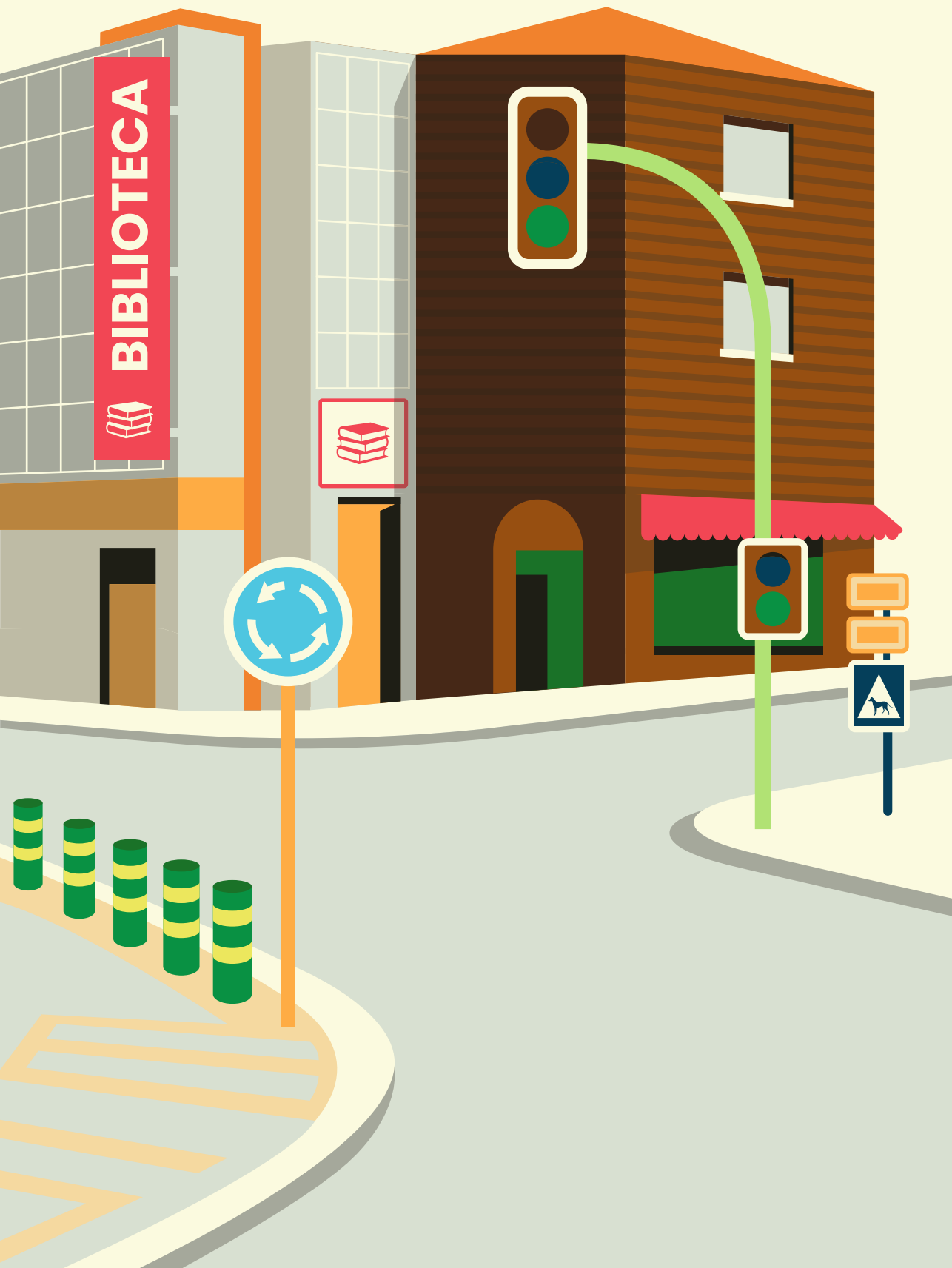
Infraestruturas, eventos, formación, axudas a colectivos, residencias artísticas etc.

Que fontes de financiamento complementarias existen para a cultura no municipio?

Subvencións autonómicas, estatais ou europeas, patrocinio privado, colaboracións público-privadas etc.

Existe transparencia no uso dos fondos? A cidadanía e os axentes culturais e sociais teñen acceso á información sobre como se inviste o orzamento municipal?

Fai un DAFO

O DAFO é unha ferramenta de análise que serve para identificar e comprender a situación dun proxecto, organización ou territorio, ou para definir estratexias de traballo que terán que ser posteriormente avaliadas.

O seu nome vén das súas catro dimensións de análise: **F**orzas, **D**ebilidades, **O**portunidades e **A**meazas.

Pasos a seguir:

1

Define os obxectivos. Que queres analizar?

Por exemplo, identificar como participa a cidadanía na creación cultural do teu concello ou os puntos fortes e febles da cultura local para mellorar a súa planificación e xestión.

2

Define quen vai participar

Traballadores municipais da cultura, axentes culturais, veciñanza, responsables políticos, colectivos etc.

3

Elabora a matriz DAFO

Desagrega estes catro elementos para facer a análise:

Debilidades

Aspectos internos que poden ser mellorados, como falta de políticas públicas eficaces, pouca formación cultural, ausencia de espazos culturais e de recursos etc.

Ameazas

Elementos externos que poden impactar negativamente, como redución de orzamento, cambios lexislativos, falta de interese político, privatización da cultura etc.

Fortalezas

Características internas positivas, como infraestruturas culturais existentes, participación activa da comunidade, financiamento dispoñible, propostas autoxestionadas pola veciñanza etc.

Oportunidades

Factores externos favorables, como colaboracións con outras concellerías e municipios, institucións, asociacións ou empresas, avances tecnolóxicos que benefician a cultura etc.

4

Analiza os aspectos clave

- **Identifica** as fortalezas a potenciar e as debilidades que é urxente mellorar.
- **Detecta** oportunidades que poden ser aproveitadas e ameazas que deben ser mitigadas.
- **Cruza** os elementos da análise para formular estratexias concretas:

F O

Fortalezas + Oportunidades

Como potenciar os puntos fortes para aproveitar as oportunidades?

D O

Debilidades + Oportunidades

Como mellorar os puntos febles para sacar partido das oportunidades?

F A

Fortalezas + Ameazas

Como usar os puntos fortes para minimizar as ameazas?

D A

Debilidades + Ameazas

Que medidas urxentes se deben tomar para reducir os riscos?

5

Comparte os resultados con outras persoas para realizar unha posta en común e establecer xuntas as accións a concretar

Escollede unha ou dúas para comezar e ir paso a paso.

Tempo estimado

Mínimo, 1 hora;
máximo, media xornada.

Materiais necesarios

Cartolinas, post-it e rotuladores.

O DAFO é só o punto de partida: o seu valor real está en usar a análise para definir estratexias e tomar decisións máis acertadas.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Fai unha xornada camiñada

 Ver caso inspirador na páxina 42

Trátase dunha experiencia de exploración do territorio e de conversa en movemento. É similar a un roteiro no que se convida as persoas participantes a deambular por espazos cotiáns á vez que falan coas persoas coas que camiñan e con aquelas que van atopando no traxecto.

A práctica permite descubrir e analizar colectivamente o municipio, identificando espazos que cómpre explorar con maior atención nun exercicio compartido de recoñecemento do lugar.

Pasos a seguir:

1

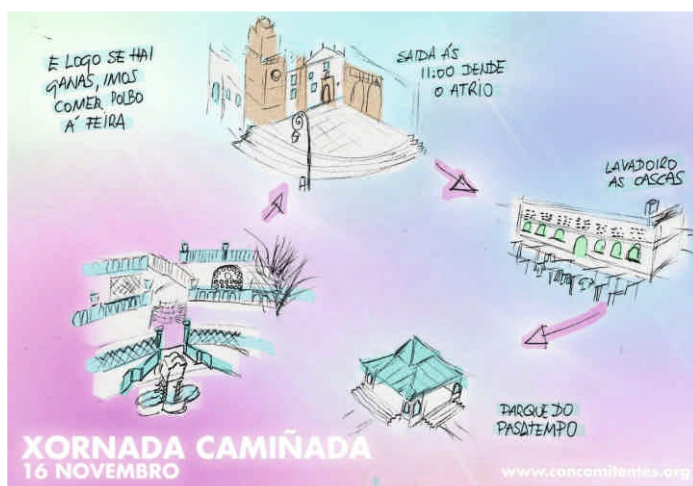
Define obxectivos e enfoque

Que se quere explorar?

Memoria do lugar, uso dos espazos públicos, cambios urbanos, infraestruturas, patrimonio etc.

A quen vai dirixida a actividade?

Veciñanza, estudantes, colectivos específicos, comunidade en xeral etc.

Unha xornada camiñada é unha oportunidade para rexistrar aspectos relevantes, observar dinámicas e tecer novas conexións co territorio.

2

Difunde o encontro (cartel, programa, redes sociais, web municipal etc.)

Se é necesario, coordina con outras administracións, institucións, asociacións e colectivos, e contacta con persoas que poidan achegar información durante a xornada.

3

Deseña o percorrido

Escolle un punto de partida e un punto de chegada. Concreta a duración e decide se haberá paradas en lugares con significado histórico, social ou patrimonial ou intervencións como lecturas, accións artísticas etc.

4

Fomenta a observación, o rexistro e a conversa entre participantes

Anima a documentar a experiencia con fotos, mapas, debuxos, notas ou audios (sempre respectando a privacidade das persoas). Crea un ambiente aberto e participativo onde todas as voces sexan escoitadas.

Tempo estimado

Mínimo: 2 horas.
Ideal: media xornada ou repetir as camiñadas durante varios días.

Materiais necesarios

Gravadora de son
Cámara de fotos
Libreta
Bolígrafo
Rotuladores

5

Pече e posta en común

Recolle materiais xerados (testemuños, fotos, mapas, notas etc.) e comparte os resultados coa comunidade para valorar a continuidade da iniciativa.

Esixencia orxamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa Baixa Media Alta Moi alta	Moi baixa Baixa Media Alta Moi alta

Fai un mapeo colectivo

 Ver caso inspirador na páxina 43

Un mapeo colectivo é unha ferramenta de traballo colaborativo que permite analizar un territorio desde a perspectiva das persoas que o habitan.

A través dun proceso participativo, un grupo de persoas constrúe un mapa no que se representan datos, vivencias, problemáticas, historias, manifestacións culturais etc. que non adoitan aparecer nos mapas oficiais ou que se quere localizar.

O mapeo colectivo é un medio de socialización co que visibilizar historias, detectar afectos ou localizar actividades e lugares con outras persoas.

Pasos a seguir:

1

Define obxectivos e enfoque.

1. Que aspectos da cultura do noso concello queremos visibilizar?

Espazos culturais, colectivos, prácticas, historias, conflitos, oportunidades etc.

2. Identifica quen pode ser parte do proceso

Axentes culturais, veciñanza, administración, colectivos en risco de exclusión etc.

2

Redacta as preguntas guía.

1. Formula preguntas abertas para iniciar o diálogo.

Que espazos culturais son clave? Que lugares precisan máis coidado? Onde hai cultura fóra das institucións? Non é preciso responder todo, só orientar a conversa.

2. Difunde a actividade.

Faino por contacto directo, mediante redes sociais tanto físicas como virtuais. O boca a boca sempre é o mellor.

3

Deseña o mapeo.

1. **Prepara o mapa base: imprime un mapa do lugar** (barrio, vila, cidade, espazos etc.) en branco e negro ou a cor, segundo conveña. Podes descargarlo do catastro municipal, Google Maps ou debuxalo directamente sobre un prego. Se queres traballar dixitalmente, podes empregar plataformas como Google My Maps.
2. **Crea os códigos de cores: utiliza adhesivos ou etiquetas de diferentes cores e formas para diferenciar categorías dentro do mapa** (atópanse en calquera papelería). Os emojis tamén poden ser útiles para marcar sensacións ou percepcións.
3. **Redacta as preguntas guía: formula preguntas abertas que axuden a iniciar conversas.** Por exemplo: que espazos culturais son clave no municipio?

4

Facilita o proceso con persoas mediadoras que acompañen, escoiten e orienten o proceso; isto axuda a que todas as persoas sexan parte del.

5

Posta en común e difusión dos resultados: decide como usar a información resultante xunto ás persoas participantes.

Se decides publicar o mapa, faino publicamente. Acredita todas as persoas participantes.

Tempo estimado

Mínimo: 3 horas.

Ideal: media xornada ou xornada completa.

Materiais necesarios

Mapas impresos ou rotafolios en branco

Adhesivos de diferentes formas

e cores

Rotuladores de cores

Iconas e símbolos impresos en papel adhesivo

Pegamento e tesoiras

Mesas amplas e cadeiras

Fotografías e revistas para recortar

Cámara ou móbil para documentar

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Conversa Camiñada

A conversa camiñada é unha metodoloxía coa que indagar coas comunidades a través da práctica do camiñar conversando. Esta desenvolveuse no marco da investigación experimental *Ruraldecolonizado*.

Os territorios son entendidos como espazos de produción de coñecemento e memoria, non só de recursos. As conversas camiñadas documéntanse en vídeo, texto e audio para recuperar relatos esquecidos e repensar o rural como lugar de saberes propios. A iniciativa cuestiona a subordinación destes saberes fronte á visión urbana hexemónica e propón a súa decolonización como forma de reivindicar a existencia doutros modos de comprender o mundo.

Crédito da imaxe: Rural Decolonizado.

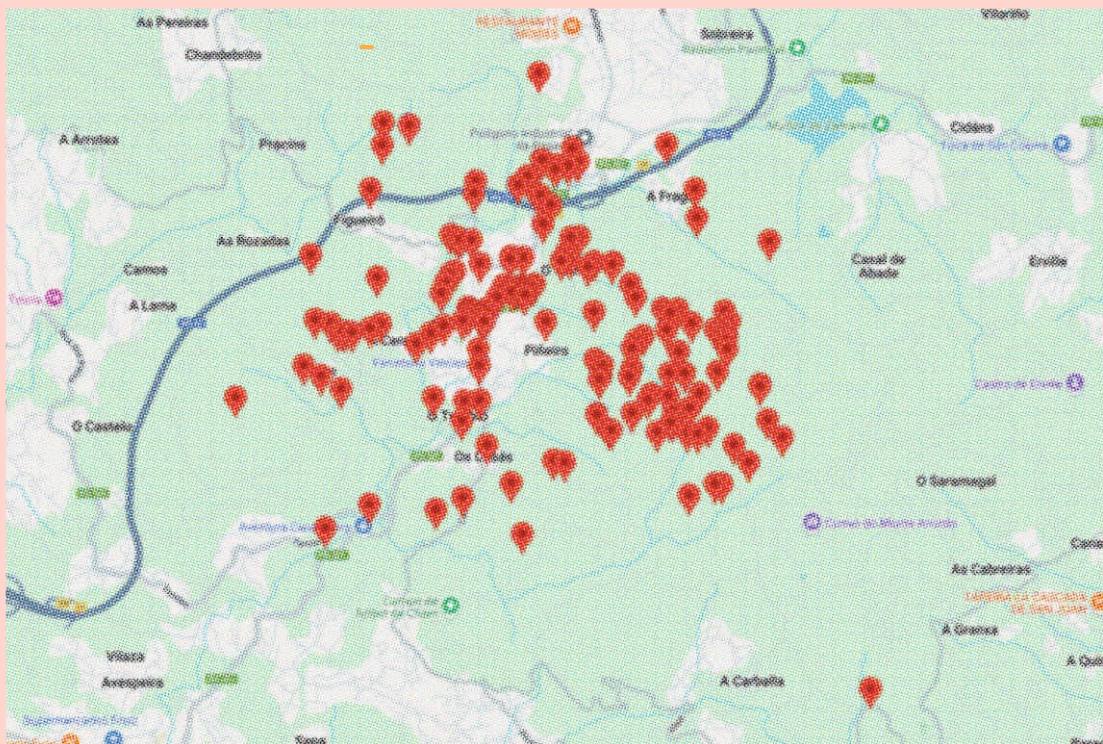
Cartografías Sensibles

É un proxecto de mapeo impulsado pola Comunidade de Montes en Mancomún de Vincios para divulgar o patrimonio natural, arqueolóxico, etnográfico, histórico e identitario da parroquia de Vincios e os seus montes.

Trátase dunha achega virtual a unha realidade territorial rica e complexa a través de mapas que nos fan descubrir historias, topónimos, muíños, covas, penedos, xacementos arqueolóxicos, lendas, músicas e tantos outros elementos que configuran a identidade do lugar.

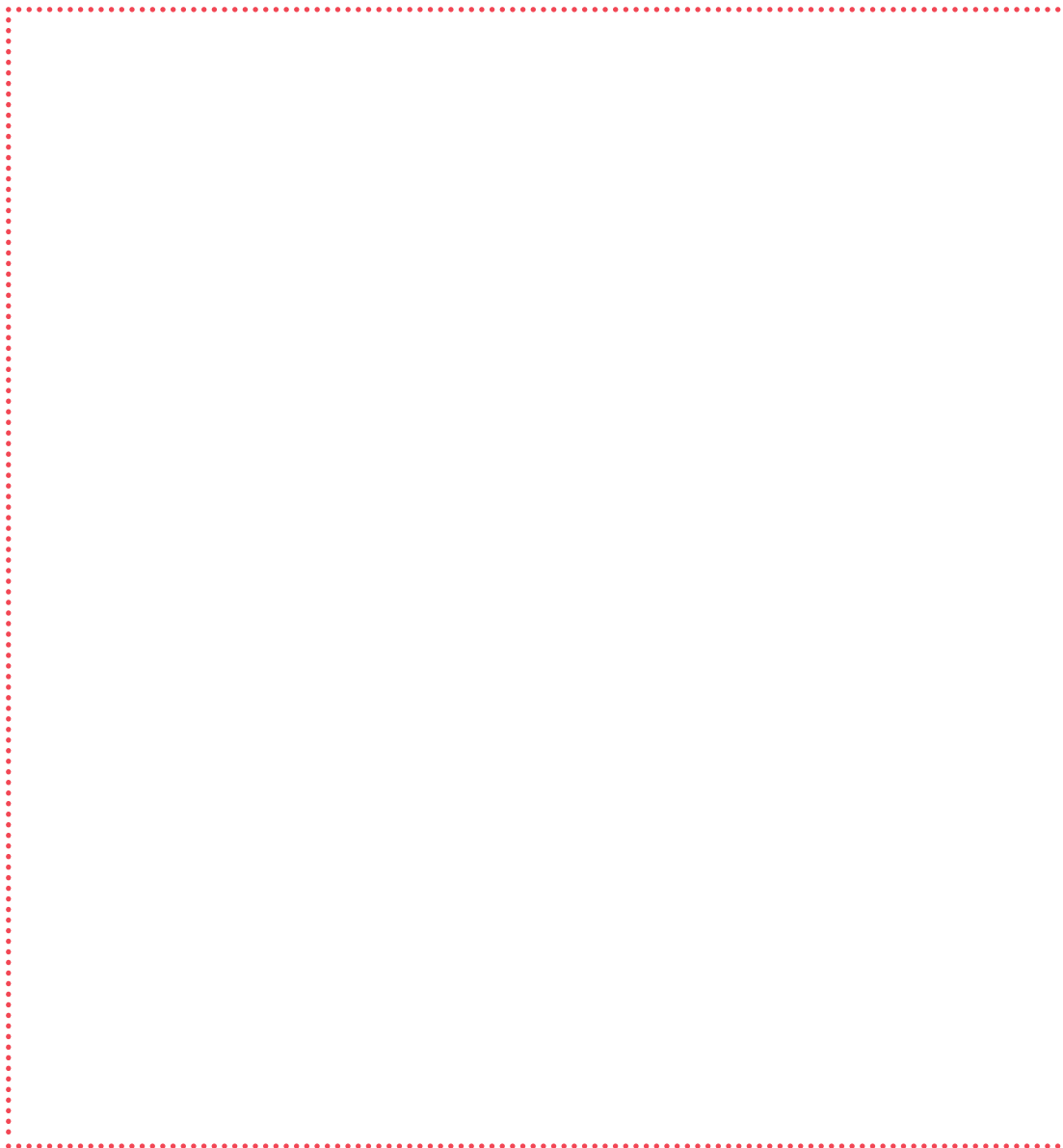
O proxecto aposta pola defensa e a posta en valor do patrimonio da parroquia de Vincios e da serra do Galiñeiro.

Crédito da imaxe: vincios.org

Fai un mapeo cultural do teu concello

Ademais de facer o mapeo cultural, cómpre analizar a distribución territorial. De existir desequilibrios territoriais, é necesario desenvolver accións que poidan mitigar isto. O acceso á cultura é independente da parroquia ou barrio onde se viva.

- 1 | Debuxa o mapa do teu concello e delimita os principais núcleos de poboación.**
- 2 | Sitúa e localiza os axentes, equipamentos e expresións culturais relevantes.**

Estratexia para unha cultura polo ben común

Unha vez que fixemos a diagnose inicial –onde foron detectados axentes, infraestruturas e necesidades do teu concello–, á par que coñecemos exemplos e revisamos a normativa, cómpre desenvolver unha estratexia que contribúa a mellorar o impacto da política pública cultural.

Agora é o momento de pensar que se pretende facer e que accións hai que desenvolver. Unha estratexia non é máis que un escenario de futuro no que se van planificando unha serie de accións que, coordinadamente, camiñan cara á consecución dunha misión.

1

2

3

Misión

É o propósito, a razón de ser. Debe materializarse nunha frase sinxela que resuma por que debe apoiarse a cultura municipal. A misión pode ser, por exemplo, “contribuír a que a cultura fortaleza os vínculos comunitarios”.

Participación cidadá

É a capacidade da cidadanía para participar libre e plenamente na creación de cultura e tamén na elaboración e deseño da toma de decisións que afecten aos seus intereses.

Visión

É a ollada ao futuro, cara a onde se quere ir. Neste caso a frase debe trazar un camiño, un soño. A visión é a aspiración, aquilo ao que se pretende chegar. Daquela os obxectivos e accións van encamiñados a acadar esa visión.

Plan estratéxico

É o documento que define a misión, a visión, os obxectivos, as accións e os programas que os engloban, así como os recursos necesarios para acadar eses obxectivos nun período de tempo específico.

COMO SE PLANIFICA A VIDA CULTURAL NO TEU CONCELLO?

Quen participa na planificación cultural do concello?

Equipos técnicos municipais, asociacións veciñais, creadoras locais, centros educativos, colectivos xuvenís, entidades do patrimonio, cidadanía etc.

Que mecanismos de participación cidadá existen no concello?

Consellos sectoriais, foros veciñais etc.

Existen diferenzas no acceso e a participación entre distintos grupos sociais? Se é así, cales son os factores que inflúen?

Idade, nivel socioeconómico, localización etc.

Con que criterios e recursos se organizan as actividades culturais?

COMO SE PODE CONSEGUIR QUE A ESTRATEXIA TEÑA IMPACTO?

Que alianzas (con outras institucións, empresas ou colectivos) poden fortalecer a estratexia?

Como se garantirá a sustentabilidade das iniciativas culturais a longo prazo?

Que mecanismos de codecisión e avaliación podemos xerar para lograr un espazo de escoita activo?

Consellos sectoriais de cultura, mesas de participación veciñal, avaliacións colaborativas con axentes culturais, enquisas cidadás, devolución pública de resultados etc.

COMO SE PODE IMPLEMENTAR A ESTRATEXIA CULTURAL?

Que accións poden garantir o acceso equitativo á cultura?

Apoio a iniciativas de diversidade cultural, accesibilidade física e cognitiva en eventos e espazos, programación en barrios ou parroquias periféricas, políticas de prezos sociais ou entrada gratuíta etc.

Que recursos (humanos, financeiros, materiais etc.) se necesitan para implementar a estratexia?

Fai un plan estratéxico

 Ver exemplos en páxinas 53, 54 e 55

O plan estratéxico é un esquema que recolle os obxectivos, accións, prazos e responsabilidades necesarios para acadar unha meta, a modo de guía de orientación e seguimento. Contribúe a visualizar que se vai facer, cando, como e con quen, facilitando así a participación na toma de decisións e a coordinación entre os distintos axentes. Serve para identificar as tarefas necesarias e sinalalas entre as persoas participantes de forma que se ensambren de maneira harmoniosa.

O plan estratéxico é un documento, unha ruta que traza un camiño. A súa aplicación vai ser inevitablemente sinuosa, polo que este ten que poder adaptarse ao propio devir. É un marco, non unha lei natural.

Pasos a seguir:

1

Convoca a cidadanía para definir os obxectivos: que se quere lograr?

Trátase de determinar as prioridades culturais do concello para aos próximos catro anos. Son os ámbitos máis marco, o que se pretende conseguir, de aí que sexa relevante coñecer os recursos locais e promover a participación cidadá para acadar un forte compromiso social.

2

Identifica as etapas do proceso: divide o camiño en diferentes momentos clave para acadar o obxectivo.

Por exemplo: investigación, diagnose participativa, deseño, validación, redacción etc. Nesta etapa pódense definir as accións e responsables: concibe as tarefas para que todas as persoas participantes se sintan parte (persoal técnico de cultura, representantes políticos, comunidade cultural, etc). Estas accións deben dar resposta a un dos obxectivos marcados. Cómpre honestidade acerca das posibilidades e compromiso coas entregas.

3

Crea un cronograma e concreta os tempos de execución de cada fase.

Por exemplo: setembro-outubro (diagnóstico), novembro (análise) etc. Unha vez definidas as accións, poden agruparse en programas e en áreas, o que permite visualizar grandes paquetes de accións.

4

Establece indicadores e mecanismos de seguimento para medir avances e resultados.

Por exemplo: número de axentes implicados, porcentaxe de propostas cidadás incorporadas etc.

5

O borrador do plan débelle ser presentado ás persoas participantes a modo de retorno.

Unha vez validado polos axentes participantes, o plan debe ser aprobado polo pleno municipal, no caso do concello, e publicado no seu web.

Recomendamos contar co apoio dun equipo de facilitadores que axude a construír un ambiente propicio para o debate. É importante que todas as persoas participantes poidan contribuír activamente no deseño e concepción do plan.

Tempo estimado

Variable, depende do tamaño da entidade local.

Como mínimo, aconséllase que sexan **seis meses e cinco sesións públicas participativas**.

Materiais necesarios

Para as sesións participativas cómpre usar mapas impresos ou rotafolios en branco, adhesivos de diferentes cores e formas, rotuladores de cores.

Tamén é útil ter impresos outros plans estratéxicos que poidan servir de guía.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

PLAN ESTRATÉXICO

DEFINE UNHA CALENDARIZACIÓN (aconsellamos 4 anos)

1

VISIÓN E MISIÓN

Cómpre definir que se busca co plan e cal será o seu enfoque, situando a cultura como motor estratéxico.

2

OBXECTIVOS

É mellor poucos obxectivos, pero ben aliñados coa misión. As accións deben centrarse neles, evitando ambicións excesivas.

INVOLUCRA A XENTE PARA PARTICIPAR

3

PROGRAMAS E ACCIÓNS

Os programas son conxuntos de accións, liñas temáticas que agrupan accións. Estas deben vincularse claramente cos obxectivos e os públicos previamente segmentados.

Ante a incerteza, unha cultura da participación axuda a buscar solucións comúns.

Fronte á soidade non desexada, cómpre pensar nunha cultura que coida.

Desfrutar dun evento presta. Participar nel deixa máis pouso.

Máis alá das industrias creativas, a cultura axuda a fortalecer a comunidade.

A administración, máis que producir cultura, debe ser facilitadora.

Para que a cultura non sexa cousa dunha elite, mellora as retribucións.

Faino en lingua galega. Celebremos a diversidade lingüística.

Se sensible á crítica. Darlle espazo axuda a mellorar os modos de facer.

4

NON TE ESQUEZAS DA AVALIACIÓN

Plano Municipal de Nicolau Vergueiro

Nicolau Vergueiro é un concello de 1667 habitantes do estado de Rio Grande do Sul, no Brasil. Aínda sendo un municipio pequeno, foron quen de elaborar un plan para formular as políticas públicas culturais a curto, medio e longo prazo.

Aprobado no ano 2022, busca definir unha política pública de cultura para o municipio, integrada co Sistema Nacional de Cultura, que garanta a continuidade, a participación social e fortalecemento do sector cultural local. Inclúe, entre outros, un diagnóstico cultural de equipamentos, espazos e formación e un mecanismo de participación colectiva para que as institucións culturais interesadas poidan rexistrarse no sistema municipal de cultura enfocado na descentralización da oferta cultural e a mediación coa cidadanía.

Crédito da imaxe: @municipiodenicolauvergueiro

Plan Estratégico da Cultura de Ferrol

O Plan Estratégico da Cultura de Ferrol é un instrumento de planificación participativa, deseñado para ordenar e priorizar a política cultural local a medio prazo, no horizonte temporal 2023-2028.

O Plan xorde a raíz dunha demanda expresada por diversas persoas e colectivos durante o proceso de elaboración do *Estudo para a identificación e análise das necesidades e potencialidades da cultura en Ferrol*, impulsado polo Concello de Ferrol en 2021, e conclúe cun catálogo final de programas e accións viables economicamente. O Plan busca tamén garantir continuidade máis aló dos ciclos electorais e promover alianzas coa universidade, empresas e institucións locais.

Crédito da imaxe: fbbasicacomarcaferrolterra.blogspot.com

Plan de Dereitos Culturais de Barcelona

O plan Fem Cultura do goberno municipal de Barcelona, impulsado polo Institut de Cultura de Barcelona (ICUB), incluía nove medidas e cen accións para garantir o acceso e a participación na vida cultural da cidade ata 2023.

Cun enfoque nos dereitos culturais como dereitos fundamentais, o plan reforzaba a relación entre cultura, educación, tecnoloxía, innovación e ciencia. Involucraba entidades, equipamentos e o tecido cultural local, promovendo a diversidade, a creatividade, a gobernanza democrática e o fortalecemento comunitario. A iniciativa desenvólíase con accións operativas e unha campaña de comunicación baixo o lema “Aquí faise cultura!”.

Crédito da imaxe: barcelona.cat/barcelonacultura

Fai o teu plan estratéxico

ANUALIDADE

CONTEXTO DE PARTIDA (máx. 10 liñas)

MISIÓN

VISIÓN

ACCIÓNS (inclúe a acción e enmárcaa nun ano)

ORGANISMO PARTICIPATIVO DE SEGUEMENTO

OBJETIVOS

1	
2	
3	
4	
5	

PROGRAMAS (grandes líneas de acciones)

--

IMPACTOS ESPERADOS

--

Propostas para unha cultura que coida e transforma

Esta fase céntrase nas accións culturais. Deixamos de lado a ideación e a imaxinación para comezar a desenvolver dispositivos que materialicen os obxectivos do plan estratéxico. As accións en si son infinitas: a propia práctica da xestión cultural así o é. Porén, a través deste manual propoñemos algunhas accións co fin de contribuír á mellora do benestar comunitario, a xustiza social e a sustentabilidade do territorio.

Son accións innovadoras, pero facilmente replicables en diferentes contextos. Estas propostas serven para fortalecer as relacións sociais, compartir os saberes locais, fomentar a

participación cidadá e activar procesos colectivos que melloren a vida. Non se trata só de facer máis actividades, senón de poñer no centro o dereito a crear, compartir e habitar a cultura de maneira activa, diversa e accesible.

**Unha cultura que coida
é aquela que é capaz de
escoitar e acompañar,
e unha cultura que
transforma é aquela
que promove novos
camiños para convivir.**

1

2

3

Ética dos coidados

Enfoque que sitúa no centro a vida, a interdependencia humana e a responsabilidade compartida. Parte da idea de que todas as persoas, en diferentes momentos da nosa existencia, precisamos coidar e ser coidadas. Ao mesmo tempo, cuestiona a división tradicional dos roles de xénero, visibilizando e valorando os traballos de coidado como unha responsabilidade colectiva e non exclusivamente feminina.

Patrimonio cultural

Conxunto de manifestacións e elementos nacidos da produción humana que unha sociedade recibe como herdanza histórica e que constitúen elementos significativos da súa identidade como pobo. En tanto que bens comúns, non se limitan á súa dimensión material, senón que tamén está presente a inmaterial, e forman parte dun acervo compartido en constante resignificación.

Memoria colectiva

Créase colectivamente a través de prácticas simbólicas e materiais (lembranzas, relatos, saberes e traballo compartido por unha comunidade ao longo do tempo) que se transmiten de xeración en xeración co fin de recoñecer historias soterradas, reconstruír feitos esquecidos ou activar procesos de reparación e xustiza social.

O ben común

É de todas as persoas e de ninguén ao mesmo tempo, polo que se diferencia do ben público –propiedade do Estado– e do ben privado –propiedade do mercado–. É un recurso compartido que require dunha xestión responsable e comunitaria para garantir a súa sostibilidade.

COMO PODE A CULTURA GARANTIR O DEREITO AOS COIDADOS?

Que accións existen no teu concello e como poderías fortalecelas?

Iniciativas veciñais, espazos culturais, espazos naturais etc.

Que espazos existen na túa contorna que practiquen os coidados?

Bibliotecas municipais, casas da cultura, centros sociais autoxestionados, museos con programas inclusivos etc.

Como podemos recoñecer e poñer en valor os coidados xa existentes no tecido comunitario?

PODEN OS ESPAZOS CULTURAIS FUNCIONAR COMO LUGARES INCLUSIVOS?

Si/non
Por que?

DE QUE MANEIRA PODE A CULTURA ACTIVAR A MEMORIA COLECTIVA NO TERRITORIO?

Como podemos activar os saberes locais sen convertelos nun produto turístico ou comercial?

Por exemplo, favorecendo a transmisión interxeracional e xerando espazos de socialización onde compartir eses coñecementos.

Que recursos existen no teu concello e como poderías mobilizalos?

Asociacións veciñais, espazos culturais, espazos naturais etc.

Que accións pequenas podes probar para fortalecelo?

Organizar un obradoiro aberto, unha sesión de cocreación con veciñanza e artistas locais etc.

Que outros axentes da comunidade poderían colaborar ou darlles máis valor aos proxectos culturais?

Comercios locais, centros educativos, clubs deportivos, activistas etc.

Desenvolve un laboratorio cidadán

 Ver caso inspirador na páxina 86

O laboratorio cidadán é un novo tipo de institución na que colaboran persoas de moi diversos perfís (profesionais, afectadas por algunha situación ou condición etc.) que se xuntan para crear e prototipar resultados que atendan problemáticas locais. Isto faise a través de obradoiros, conversas e residencias coa finalidade de fomentar a creación artística e promover a transformación social.

Os laboratorios cidadáns agroman tanto no ámbito urbano como no rural e compóñense principalmente de infraestruturas, ferramentas, protocolos, metodoloxías e valores que facilitan a participación colectiva e a innovación social.

Lembra que ten que ser un lugar hospitalario e accesible onde calquera persoa poida incorporarse, sen necesidade de ser experta nun tema.

Pasos a seguir:

1

Habilita un espazo hospitalario e accesible no que se garanta que todas as persoas, con independencia da súa experiencia, formación ou condición, se sintan benvidas.

Define acordos básicos de coidado, respecto e colaboración.

2

Identifica retos e desexos compartidos para detectar intereses comúns que merezan ser prototipados.

Valida que o reto e o desexo sexan sentidos pola comunidade e non impostos desde fóra.

3

Crea comunidades e grupos onde haxa persoas con diferentes experiencias, perfís e historias de vida.

Se hai un tema xa perfilado no paso anterior, inclúe persoas afectadas por ese tema en concreto. Promove grupos mesturados: persoal técnico, artistas, veciñanza, estudantes, maiores, activistas etc.

4

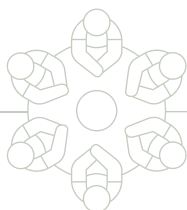
Prototipa tomando os erros como aprendizaxes. Fai visible o proceso, non só o resultado.

Usa materiais sinxelos para facer os prototipos (narrativas, maquetas etc.). Se xorden erros, celébraos para seguir avanzando.

5

Documenta e avalía o proceso de maneira aberta e accesible para que outras persoas poidan replicar ou transformar a experiencia.

Podes facelo mediante relatorías gráficas, textos, vídeos, podcasts etc.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Convoca unha residencia artística

 Ver exemplos en páxinas 87 e 99

Unha residencia artística é un espazo para a produción que se ofrece a persoas artistas e creadoras para investigar, probar e crear, dialogando co contexto no que se localiza a residencia.

Non se trata só dun lugar para crear obras, senón dun ecosistema relacional no que o proceso ten tanto ou máis valor que o resultado. O tempo de residencia favorece o pensamento crítico e a convivencia.

A residencia pode ser tamén un lugar para a práctica política e para a creación das condicións para que as cousas poidan suceder sen éxito obrigado.

Pasos a seguir:

1

Define o sentido da residencia.

Está pensada para crear obra, investigar, conectar cun territorio...? Ten un enfoque temático (medio ambiente, corpo, memoria etc.) ou é aberta? Está destinada a artistas emerxentes, con traxectoria ou a colectivos diversos?

2

Crea un espazo de acollida coas condicións necesarias para que a residencia sexa fértil.

Define os espazos habitables (dormitorio, estudio, espazo de cociña e descanso) e establece protocolos de convivencia, atención ás necesidades e hospitalidade.

3

Abre unha convocatoria pública para a selección das persoas participantes mediante criterios claros e transparentes.

Cómpre facer público o xurado, que debe incorporar persoas de referencia do ámbito sobre o que se lanza a convocatoria. Débense remunerar tanto as persoas seleccionadas como os membros do xurado.

4

Acompaña o proceso sen interferir, como persoa á vez anfitriona e mediadora.

Que non se entenda como unha prestación dun servizo, senón un proceso de aprendizaxe e creación dialogado.

5

Documenta a residencia para deixar pegada do vivido, sen condicionar a creación final.

A documentación pode ser libre, mediante textos, debuxos, entrevistas etc., e pódese facer pública ou ben só compartila coas persoas residentes.

Esixencia orxamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Renaturaliza a cultura

 Ver caso inspirador na páxina 92

Unha das consecuencias da modernidade foi a separación cultura-natureza, como se unha non dependese da outra e viceversa. Nun lugar como Galiza, no que aínda fica un forte vínculo coa terra, cómpre activar procesos nos que se hibriden cultura e natureza. Na transición ecosocial á que nos vemos abocados, a cultura vai ter un impacto significativo porque nela se agochan os modos de relacionarnos entre nós e co medio que habitamos.

A cultura pode e debe desempeñar un papel central. Isto implica revalorizar as prácticas culturais que fomentan o respecto polos ecosistemas, a xestión comunitaria dos recursos e a transmisión de coñecementos que permitan habitar o territorio de forma sostible.

Renaturalizar a cultura significa tamén abrir camiños para que as prácticas artísticas, os proxectos culturais e as políticas públicas incorporen unha visión ecolóxica integral. Non hai futuro cultural sen futuro ambiental.

Pasos a seguir:

1

Aborda este proxecto coas áreas do concello encargadas do medio ambiente ou xardíns e con activistas, colectivos e veciñanza que traballe no monte, coa terra, cos ríos etc.

2

Identifica espazos culturais clave, como poden ser bibliotecas, mercados ou prazas histórica, que poidan ser suceptibles de ser renaturalizados.

4

Involucra a veciñanza, as asociacións locais e as empresas para colaborar cos proxectos resultantes.

O obxectivo é amplificar os debates que van emerxer grazas a eses proxectos seleccionados.

5

Xunta as persoas participantes co obxectivo de valorar a proposta e estudar conxuntamente que medidas se poden desenvolver para que a veciñanza poida incrementar o seu vínculo coa súa natureza máis próxima.

3

Lanza unha convocatoria aberta para artistas, de calquera disciplina, que poidan desenvolver un proxecto de naturalización deses lugares.

Fai fincapé en que non ten por que ser unha obra física; pódese traballar ao redor de imaxinarios ou con intervencións efímeras.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Fai un programa de memoria colectiva

 Ver caso inspirador na páxina 88

Realiza de xeito regular encontros coas persoas adultas maiores para recuperar a memoria local. Ademais de lembrar as historias locais ou as prácticas que se levaban a cabo no pasado, o obxectivo é que, mediante dinámicas participativas e creativas, se cultiven vínculos. O obxectivo é acadar un espazo onde traballar a estimulación cognitiva e recuperar a memoria colectiva e do patrimonio material e inmaterial da contorna a través dos seus protagonistas.

O programa terá que ser flexible e adaptarse ás posibles condicións das persoas. Crea un espazo no que a escoita sexa protagonista xunto aos procesos de documentación xerados por parte das persoas participantes e co acompañamento das mediadoras.

Pasos a seguir:

1

Define o propósito e o alcance: queremos recuperar a memoria individual e colectiva? Lograr a estimulación cognitiva? Fortalecer vínculos?

Decide se será un programa estable (semanal, mensual) ou puntual (talleres, encontros, xornadas).

2

Convoca un grupo de persoas adultas maiores ou de distintas xeracións nun espazo cómodo e accesible (como unha biblioteca, un local social ou un centro cultural).

Identifica tamén outros posibles participantes (familiares, comunidade escolar, veciñanza).

3

Planifica o formato e a metodoloxía.

1. **Escolle dinámicas participativas** (relato oral e historias de vida, entrevistas, debuxo, collage, fotografía, música etc.).
2. **Alterna actividades de memoria individual** con exercicios de memoria compartida.

4

Documenta e devolve á comunidade.

1. **Rexistra en formatos accesibles** (caderno, exposición, vídeo, mural, arquivo dixital) e garante que os materiais permanezan na comunidade.
2. **Organiza un acto de peche íntimo** ou unha mostra pública para compartir a experiencia.

5

Avalía o programa.

1. **Incorpora mecanismos de avaliación continua:** feedback oral, pequenas enquisas, rexistro de asistencia e implicación.
2. **Se é preciso, readapta o programa ás necesidades das persoas participantes**, mantendo flexibilidade para incorporar novas temáticas ou formatos.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Socializa o patrimonio

 Ver exemplos en páxinas 90 e 91

Consiste en facer que as veciñas e veciños participen na xestión, na difusión, na conservación e nas decisións que lles afectan sobre o patrimonio cultural e natural que fai parte do seu territorio. En facer que un proceso de investigación científica –por exemplo, nun proxecto arqueolóxico– non sexa algo alleo á xente que vive no lugar onde está ese patrimonio, mais tamén evitando que os saberes expertos sexan o que vale. Sumar, en definitiva, as persoas portadoras desa herdanza. Isto tamén implica visibilizar o que estivo silenciado ou menos recoñecido, como o patrimonio que non se declara ou cataloga por parte das administracións pero que é importante para a xente.

Para facelo úsanse dinámicas participativas que invitan ás persoas a opinar, a propoñer, a contar relatos vinculados a eses patrimonios –a como os xestionan, os coidan ou non etc.–, así como tradicións e memorias que fagan presente o patrimonio na vida diaria.

Socializar o patrimonio implica un conxunto de accións encamiñadas a facilitar o retorno á sociedade daquilo que é de todas e todos, facendo que se traballe en pé de igualdade para investigar, protexer ou difundir.

Pasos a seguir:

1

Facilita espazos de reunión, que podes acordar coas persoas participantes.

Se son públicos, mellor, para facilitar a interacción (prazas, casas de cultura, patios de escola, parques etc.). E habilita espazos virtuais para momentos nos que non sexa posible reunirse fisicamente.

2

Incorpora a veciñanza, colectivos, asociacións, axentes culturais e institucións desde o inicio para planificar o que se vai facer.

4

Identifica non só os bens declarados oficialmente, senón tamén aqueles que a comunidade valora.

Patrimonio invisibilizado, memorias orais, tradicións, lugares de encontro, saberes transmitidos.

5

Garante que a xestión, conservación e difusión do patrimonio non quede só en mans de administracións ou persoas expertas, senón que sexa unha responsabilidade compartida, devolvéndolle á sociedade o que é dela.

Asegúrate de que os resultados dos procesos de socialización se divulguen publicamente e acredita as persoas que participaron.

3

Promove dinámicas participativas (obradoiros, roteiros, mapeos colaborativos) que lle permitan á comunidade expresar como sente, coida e usa ese patrimonio e decidir que accións de socialización se queren levar a cabo no concello.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Fai unha escola comunitaria

 Ver exemplos en páxinas 92 e 94

Xera un espazo educativo que vaia máis alá do ensino formal: un centro de vida colectiva, onde a comunidade participe activamente na definición dos contidos e infraestruturas e na posta en marcha das actividades. O seu eixo central é recoñecer que o coñecemento non está nos educadores, senón tamén na experiencia, nos oficios, nas memorias e nos saberes compartidos das persoas, vinculando o ensino á realidade cotiá do territorio.

A escola convértese nun lugar de encontro interxeracional: un lugar que se constrúe colectivamente e no que a comunidade se recoñece como protagonista.

2

Establece un modelo de xestión no que participen docentes, familias, asociacións e institucións locais.

Pasos a seguir:

1

Reúne e escoita a veciñanza para facer unha diagnose que identifique necesidades e intereses culturais, educativos e sociais.

3

Desenvolve un currículo vivo no que integrar contidos ligados ao territorio, á memoria local, á sustentabilidade ou ás artes, recoñecendo os saberes da comunidade como parte do proceso de ensino.

4

Usa ferramentas participativas como a aprendizaxe-servizo, a educación popular ou a acción participativa.

5

Escolle espazos que permitan entender a escola máis aló do edificio, incorporando a praza, a biblioteca, un centro cultural, o monte, o río etc. como lugares de aprendizaxe.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Apoia as comisións de festas

Se en algo é vizosa Galiza é nas festas. Ademais da festa en si, é relevante como se organizan a través das comisións veciñais. Son un exemplo excelso de participación veciñal nun ámbito tan importante para a comunidade como son as festas. Para lograr que siga sendo así e ante as cada vez maiores demandas burocráticas, cómpre crear grupos de traballo entre persoal técnico municipal e comisións para colaborar na xestión dos requirimentos legais.

Estes grupos de apoio non só servirán para simplificar trámites e evitar sancións, senón tamén para ofrecer formación en áreas como seguridade, sustentabilidade, xestión de residuos etc., actuando como espazos de diálogo e intercambio de boas prácticas entre parroquias.

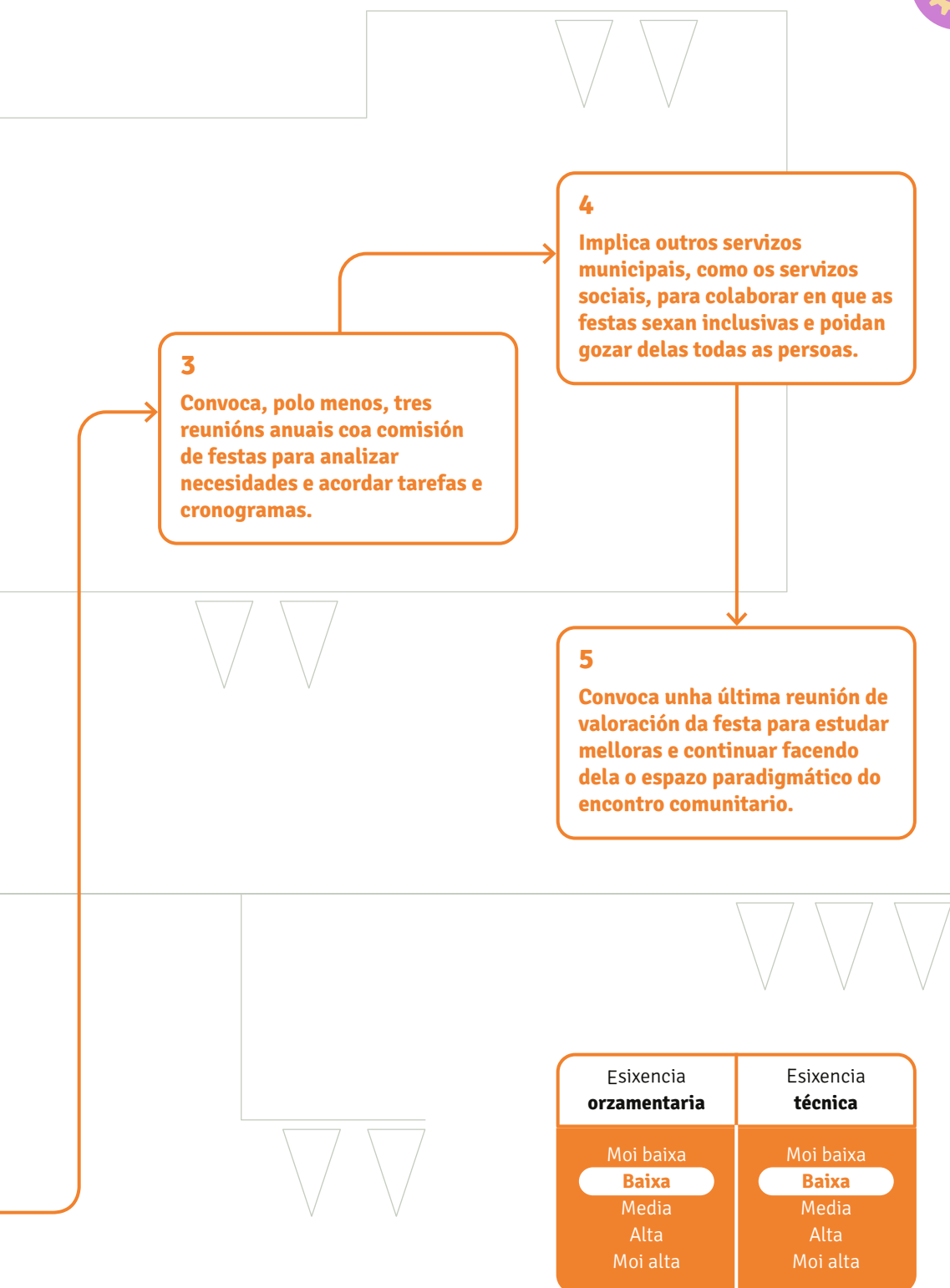
Pasos a seguir:

1

Reúne a comisión de festas do ano anterior coa nova para asegurar un bo traspaso da información e das necesidades que teñan a comisión saínte e a entrante.

2

Crea un breve manual informativo (unha folla explicativa) que inclúa os contactos dos principais axentes vinculados á festa.

Impulsa o asociacionismo

 Ver caso inspirador na páxina 114

O asociacionismo é un motor fundamental porque crea redes de apoio, dinamiza a participación cidadá e garante que as iniciativas culturais teñan continuidade máis aló da acción institucional. Impulsar o asociacionismo significa facilitar espazos de encontro, acompañar na creación e fortalecemento de asociacións, recoñecer o seu papel transformador e promover condicións favorables para que funcionen con autonomía, transparencia e capacidade de incidencia.

Impulsar o asociacionismo significa ofrecer acompañamento a grupos formais e informais para que poidan organizarse de maneira segura: desde a creación de estatutos ata o acceso á firma dixital, pasando por ferramentas de xestión transparentes.

As asociacións non son soamente entidades legais; son a escola da cidadanía onde se aprende a cooperar, a dialogar e a exercer os dereitos.

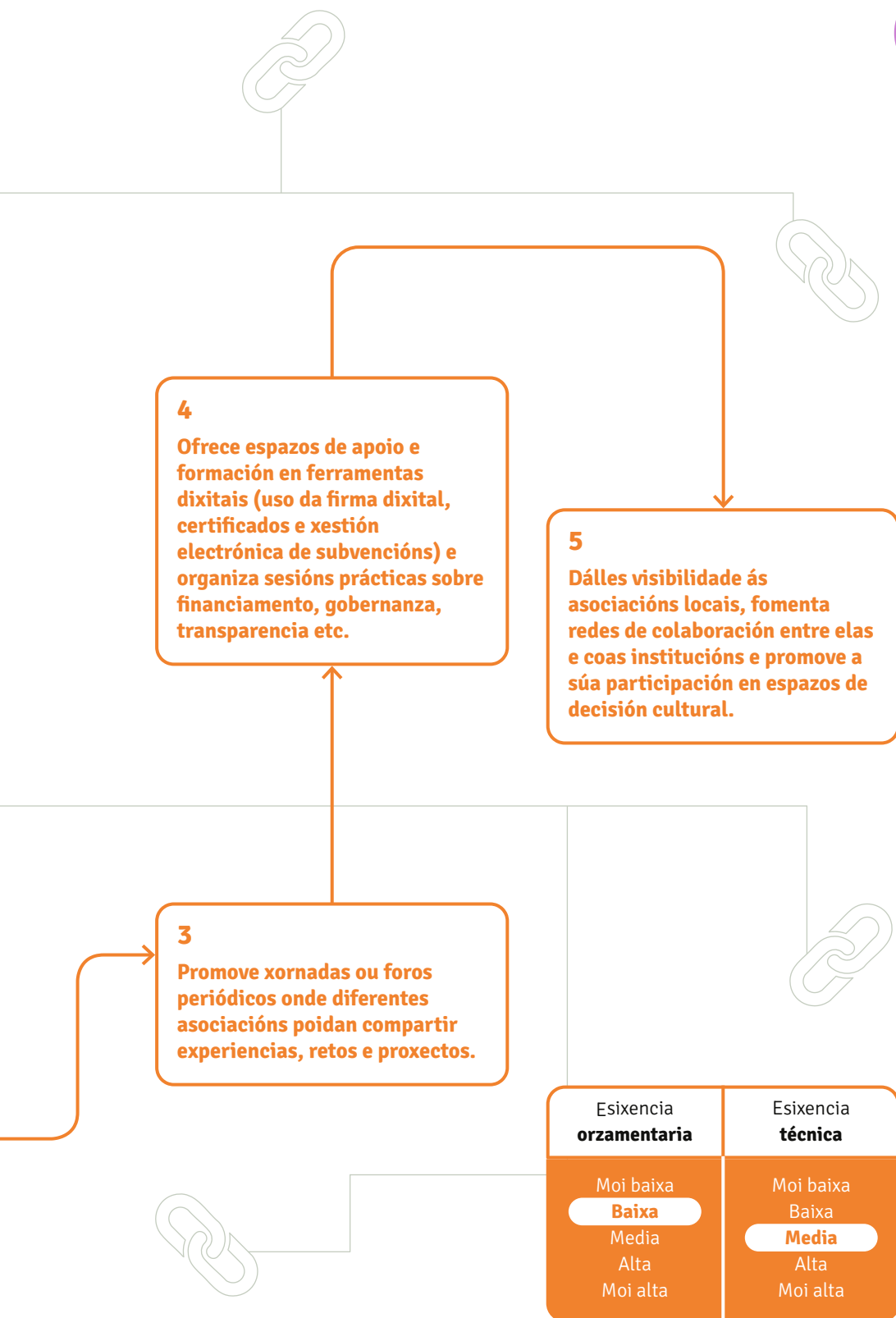
Pasos a seguir:

1

Identifica tanto as asociacións existentes como os grupos informais con vontade de organizarse, ofrecéndolles información adaptada.

2

Asesora sobre estatutos, rexistro legal e trámites básicos, prestando atención á seguridade xurídica e á claridade organizativa.

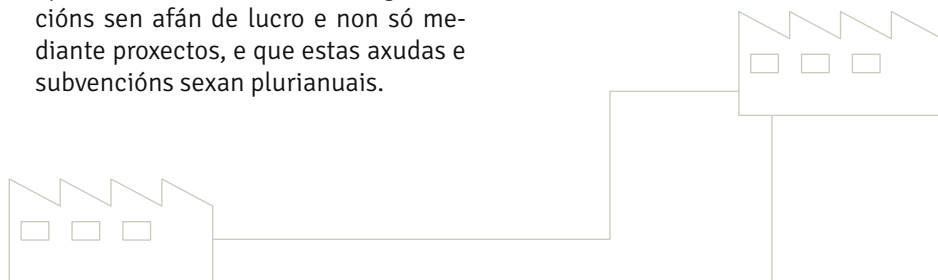

Apoia / colabora coas fábricas de creación

 Ver exemplos en páxinas 95 e 97

As fábricas de creación son espazos culturais independentes que desenvolven procesos de creación orientados á innovación das diferentes expresións artísticas, á xestión participativa e á relación co contexto local. Necesítase que as administracións locais apoiem estes espazos pola súa incidencia sociocomunitaria. É relevante que se apoiem as estruturas destas organizacións sen afán de lucro e non só mediante proxectos, e que estas axudas e subvencións sexan plurianuais.

O apoio institucional ás fábricas de creación debe entenderse como un investimento estratéxico en tecido sociocultural. Estes espazos funcionan como laboratorios vivos onde se experimentan novas formas de creación e colaboración, xerando redes entre artistas, colectivos e comunidade.

Un financiamento estable e a longo prazo permitirá consolidar equipos, mellorar infraestruturas e desenvolver programas continuados que reforcen tanto o impacto artístico como o arraigo territorial, evitando a precariedade que moitas veces frea o seu potencial transformador.

Pasos a seguir:

1

Convoca as asociacións e colectivos do concello que promoven a creación e a cultura contemporánea, co obxectivo de elaborar un plan conxunto, sintético pero eficaz.

2

Financia programas e proxectos a través de convocatorias plurianuais ou convenios con aquelas entidades que cumpren os requisitos de ser unha fábrica de creación e non so de exhibición.

3

Impulsa redes de colaboración e promove encontros con outras asociacións, empresas, centros educativos etc. co obxectivo de tecer sinerxias.

4

Desenvolve iniciativas compartidas entre a administración local e as fábricas de creación, como pode ser unha convocatoria de axudas á produción.

O concello achegaría recursos económicos e a entidade colaboradora ofreceríalles acompañamento, mediación e coñecemento especializado aos proxectos seleccionados.

5

Apoia a captación de fondos europeos. Facilita a participación destas entidades en convocatorias europeas, especialmente nas do programa Erasmus+ da Comisión Europea.

Aínda que esixentes, aseguran un financiamento adecuado e de grande impacto para a continuidade dos proxectos.

Esixencia
orxamentaria

Moi baixa
Baixa
Media
Alta
Moi alta

Esixencia
técnica

Moi baixa
Baixa
Media
Alta
Moi alta

Apoia a creación en galego

 Ver caso inspirador na páxina 98

Necesitamos reforzar e impulsar a produción cultural en lingua galega. Esta acción ten como obxectivo consolidar a creación contemporánea na nosa lingua e favorecer o diálogo con outros ámbitos estratéxicos, como educación, economía ou igualdade, sempre desde a participación cidadá e o fortalecemento do tecido cultural galego.

Segundo o documento de traballo *A produción en lingua galega no ámbito cultural* do Consello da Cultura Galega (2025), o 52,7 % das entidades entrevistadas realizan en galego a súa produción. Este dato evidencia a importancia de apoiar e ampliar a creación de contidos na nosa lingua propia.

Nun contexto globalizado, resulta esencial desenvolver creacións culturais que dean resposta ás realidades e problemáticas locais. Apostar polo galego é unha cuestión de identidade, pero tamén un compromiso para enriquecer o mundo desde a diversidade cultural e lingüística.

Apoiar a creación en galego é sementar futuro e enriquecer a vida colectiva. Sitúa a cultura e a creación en galego no corazón do teu concello.

Pasos a seguir:

1

Identifica e rexistra persoas, proxectos e entidades que traballan en galego.

2

Facilita encontros abertos (presenciais ou dixitais) para recoller necesidades e suxestións no teu concello.

3

Convoca axudas ou residencias de apoio á creación en galego cunha selección clara, con criterios de calidade, impacto social, innovación e uso da lingua.

4

Desenvolve iniciativas piloto en centros educativos, espazos públicos e socioculturais e emprega ferramentas de mediación que acompañen a participación da cidadanía e o diálogo coas persoas creadoras.

5

Crea un web (ou usa unha canle existente) para visibilizar os proxectos, axendas e convocatorias e elabora materiais de difusión en galego.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Transversaliza a cultura coa saúde e a educación

 Ver exemplos en páxinas 96 e 99

Significa recoñecer que a cultura non é só un sector económico ou institucional, senón un vector transformador que atravesa a vida cotiá. As prácticas culturais e artísticas contribúen de maneira decisiva ao benestar integral das persoas, mellorando tanto a saúde psicolóxica como a fisiolóxica. Neste sentido, a OMS xa recomendou en 2019 a integración da arte e a cultura nos sistemas sanitarios, subliñando o seu potencial para previr enfermidades, favorecer a recuperación e mellorar a calidade de vida. Do mesmo xeito, no ámbito educativo, a cultura é unha ferramenta esencial para estimular a creatividade, a aprendizaxe crítica e a cohesión social, e fai das escolas e espazos formativos lugares máis inclusivos e enriquecedores.

Transversalizar a cultura coa saúde e a educación require diálogo e coresponsabilidade. É abrir un espazo común para imaxinar proxectos que teñan impacto real.

Pasos a seguir:

1

Convoca reunións cos departamentos de servizos sociais do concello e con entidades referenciais dos ámbitos da saúde e da educación formal e non formal, para ver dispoñibilidades ou intereses.

2

Convoca unha segunda reunión con artistas do concello para explorar con eles a posibilidade de encargarlles un proxecto artístico relacionado coa saúde ou educación.

3

Estuda como será esa colaboración.

Pode ser útil a figura do contrato menor. A súa simplificación procedimental axuda ao seu uso, aínda que ten a limitación de que non pode superar os 15 000 € (IVE non incluído).

4

Acompaña o proceso de creación entre o grupo de artistas seleccionado e o equipo de saúde co que traman o proxecto conxunto.

A potencia do proxecto virá cando sexa capaz de afectar ambos equipos, cando logre impactar nos modos de facer habituais ou abrir novos debates.

5

Avalía o proxecto coas persoas participantes.

Moitas veces os resultados tardan en chegar, pero tamén poden albiscarse algúns deses impactos.

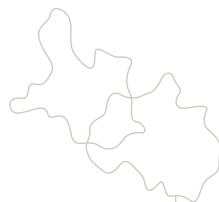
Esixencia orxamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Mutualiza servizos con outros concellos

 Ver caso inspirador na páxina 93

Sabendo das limitacións orzamentarias municipais, cómpre crear mecanismos de cooperación entre concellos para prover duns servizos culturais de calidade. Compartir recursos permite reducir custos grazas ás economías de escala e á contratación conxunta, facendo un uso máis racional do diñeiro público. Ademais, posibilita acceder a servizos que un concello pequeno non podería manter en solitario, mellorando así a calidade da atención cidadá. En consecuencia, mutualizar garante máis equidade territorial, xa que asegura iguais dereitos e prestacións para a veciñanza, independentemente do tamaño do municipio.

Lembra que mutualizar servizos culturais entre concellos non é só unha fórmula de aforro, senón unha estratexia de equidade. Compartir recursos multiplica as posibilidades, garante un acceso igualitario e asegura que tamén nos concellos pequenos a cidadanía poida gozar dunha cultura de calidade.

Pasos a seguir:

1

Inicia un primeiro proceso de programación conxunta de actividades, como pode ser un festival de teatro que teña dúas sedes. **Reparte tarefas, responsabilidades e custos.**

2

Crea un grupo de traballo entre as concellarias e o persoal técnico implicado para analizar como foi a colaboración e que melloras se poderían introducir.

3

Volve desenvolver ese festival de xeito conxunto, pero amplíao cun curso anual entre ambos concellos.

4

Continuando con esa vontade de cooperación, estuda a posibilidade de contratar persoal técnico especializado, como pode ser unha persoa que se dedique á animación sociocultural de maneira mancomunada para mellorar a calidade.

5

Tras varios anos de cooperación, e sabendo que o conflito é inherente á propia actividade humana, contrata persoal especializado na facilitación de grupos para axudar a mitigar eses potenciais conflitos.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Rural Experimenta

É un laboratorio rural de experimentación orientado á innovación cidadá e ao desenvolvemento colaborativo de proxectos no medio rural.

A primeira edición, do 2019, xorde como iniciativa do Ministerio de Cultura e Deporte, o MedialabPrado e La Ponte-Ecomuséu a partir dunha convocatoria na que seleccionaron seis propostas que se desenvolveron durante un taller de cinco días. Durante o laboratorio, os equipos prototiparon ideas colectivas (obxectos, tecnoloxías, procesos ou plataformas) e contaron co apoio de mentoría e mediación para conectar co territorio e acompañar o desenvolvemento de proxectos axeitados ao contexto e centrados na comunidade.

Créditos das imaxes: medialab-matadero.es

Residencias Artísticas de Mariñán

As residencias están impulsadas pola Área de Cultura da Deputación da Coruña como apoio á creación artística en Galiza e desenvólvense no Pazo de Mariñán, que se converte nun espazo singular e, á vez, nun contexto creativo e colaborativo para creadoras e creadores galegos.

A residencia acolle tres modalidades –música, literatura e pensamento– e selecciónanse oito proxectos. Na súa primeira edición, en 2024, participaron artistas cunha proposta multidisciplinar centrada nas tradicións e na innovación sonora. Trátase dunha aposta firme da Deputación da Coruña por estimular procesos creativos mediante espazos colaborativos, formación, apoio técnico e convivencias artísticas para potenciar o talento galego desde unha perspectiva contemporánea, interdisciplinar e sostible.

Crédito da imaxe: acorunaxa.com

Fiando a Memoria

É un programa de intervención comunitaria e participación social deseñado pola cooperativa Outonía para persoas adultas maiores, en colaboración coa Concellería de Servizos Sociais, Igualdade e Sanidade do Concello do Barco de Valdeorras.

Ao longo de 2022 e 2023 desenvóléronse encontros semanais en diferentes localizacións de Valdeorras, con máis de 60 persoas participantes en dinámicas destinadas a mellorar a codificación, o almacenamento e recuperación de información xunto a técnicas de expresión artística, corporal e xogo participado. A súa relevancia radica en ser, á vez, espazo de encontro e desfrute para persoas adultas maiores e espazo de estimulación cognitiva. Na última edición participaron máis de 40 mulleres.

Crédito da imaxe: outoniacoop.gal

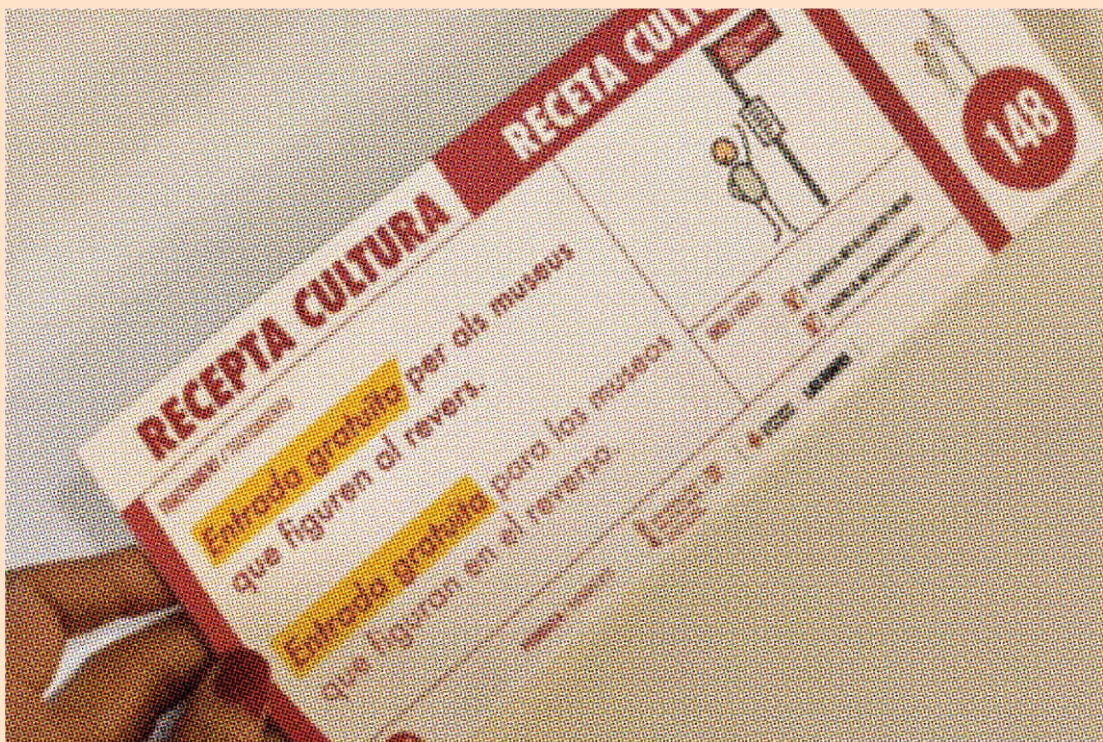
Receta Cultural

É unha iniciativa piloto impulsada pola Consellería de Sanidade Universal e Saúde Pública do País Valencià, en colaboración co centro de innovación Las Naves, do Concello de Valencia.

Trátase dun proxecto paradigmático que busca aliviar a soidade non deseñada, combater a inactividade física e mellorar o benestar emocional e a calidade de vida das persoas participantes. Para levalo a cabo, os centros de saúde de atención primaria prescriben visitas guiadas a museos e asistencia a actividades culturais como parte dun programa de saúde comunitaria, chegando a entregarlle á persoa usuaria entradas de balde. É un modelo de “prescripción social” ou “medicina comunitaria”, onde se recomenda a participación en actividades culturais como forma de promover a saúde.

Crédito da imaxe: hoyesarte.com

É unha iniciativa centrada na xestión participativa do patrimonio cultural desde o enfoque do procomún, creada pola asociación cultural Niquelarte no ano 2013.

Con base na figura do Ben de Interese Cultural (BIC), a súa principal finalidade é activar accións para socializar o patrimonio nos espazos públicos a partir de galerías fotográficas participativas, permitindo que os habitantes se convirtan en asesores patrimoniais e colaboradores na diagnose colectiva. A metodoloxía ofrece un modelo inspirador para a toma de decisións en torno a que facer co patrimonio cultural.

Crédito da imaxe: Niquelarte

Semana do Patrimonio Invisible

Trátase dun programa cultural dedicado a descubrir a arquitectura “invisible” de Galiza en espazos de alto valor patrimonial que, por seren privados ou non visitables, permanecen pechados ao público.

Impulsado por Trivium, o proxecto habilita visitas guiadas temporais a espazos patrimoniais normalmente pechados ao público ou de acceso restrinxido, co obxectivo de darlles visibilidade e dar acceso á cidadanía, de forma excepcional, con grupos reducidos. O programa celebrouse xa en cidades como Santiago de Compostela, Ferrol e Pontevedra con distintos itinerarios que buscan poñer en valor espazos patrimoniais de Galiza. A súa relevancia radica en garantir unha experiencia de alta calidade a nivel discursivo e histórico, combinado co fomento da conservación e transmisión do patrimonio cultural galego.

Crédito da imaxe: patrimonioinvisible.gal

Fundación Montescola

A Fundación Montescola foi constituída en 2018 e dedícase á conservación comunitaria e á defensa da natureza, cun forte compromiso coa participación local. Lidera en Lousame iniciativas de custodia do territorio e restauración ambiental, combinando coñecemento local, voluntariado e colaboración institucional.

É un proxecto conector entre comunidade e medio ambiente que promove a conservación participativa do territorio con impacto social, ecolóxico e cultural. Desde a Fundación convocan xornadas de voluntariado ambiental para repoboar o monte de Froxán con árbores autóctonas, así como implementar o modelo de “cortalumes verdes” para lograr unhas zonas forestais máis resilientes fronte aos incendios. Destaca o seu pulo por promover a restauración ambiental comunitaria mediante iniciativas como a eliminación de especies pirófitas e a reforestación con especies autóctonas.

Crédito da imaxe: leriasdebea.blogspot.com

Puntos de Cultura do Brasil

A Lei Cultura Viva do Brasil (2014) institucionalizou a Política Nacional de Cultura Viva, consolidando os “Pontos e Pontões de Cultura” como espazos de acción cultural comunitaria. Trátase de entidades non lucrativas conformadas por colectivos e asociacións, con ou sen personalidade xurídica.

Poden facelo nun centro cultural, nunha casa ou en calquera espazo comunitario. En cinco anos, foron recoñecidos máis de 4000 destes puntos en máis de 1000 municipios. Como caso paradigmático, destaca o Quilombo do Sopapo, en Porto Alegre, que emprega a cultura para fortalecer a identidade afrodescendente e a transmisión interxeracional. A relevancia dos puntos de cultura radica en integrar linguaxes artísticas diversas.

Crédito da imaxe: iberculturaviva.org

A Central Folque

É o centro galego de música popular dedicado ao estudo, divulgación e promoción da música tradicional galega desde unha perspectiva aberta e contemporánea. Ofrece formación en música popular galega a través da súa escola en Santiago de Compostela.

Fan produción e investigación a partir de eventos, cursos monográficos, festivais e iniciativas pedagóxicas, así como proxectos editoriais e discográficos enfocados no coidado do patrimonio inmaterial musical. Destacan por ofrecer en aberto recursos educativos e formar novos intérpretes e divulgadores da tradición musical galega. Na Central son fundamentais a investigación, a edición e a publicación, máis tamén a organización de festivais e eventos que contribúen á dinamización cultural local e á visibilización da música tradicional e contemporánea galega.

Crédito da imaxe: boaspracticaxestoresculturais.gal

Subvencións do Goberno Vasco a espazos culturais independentes

As convocatorias Sorgune do Goberno Vasco están destinadas a apoiar espazos culturais independentes e a fomentar a creación artística e cultural mediante a innovación, a mediación e a colaboración entre diferentes axentes.

A partir dunha convocatoria anual, cada proxecto pode recibir 120 000 € para desenvolver programas de produción artística ou servizos de orientación. Tamén financian programas plurianuais de dous anos. Destacan por apoiar espazos que impulsan a produción e difusión de expresións culturais contemporáneas e por impulsar proxectos que introducen novos enfoques no ámbito cultural.

Crédito da imaxe: gizartesarea.org

Festival Mar Diverso

Mar Diverso é un festival de artes inclusivas promovido pola Asociación Ambar, que traballa pola inclusión das persoas con diversidade funcional cun enfoque positivo, no que todas as persoas teñen os mesmos dereitos e contribúen de maneira equitativa á sociedade.

O festival ten como obxectivo poñer en valor o patrimonio e a cultura mariñeira tradicional mesturando arte, tradición e inclusión social, destacando así a riqueza cultural ligada ao mar. Faino a partir da produción de arte inclusiva e poñendo as persoas con diversidade funcional como protagonistas, fomentando a súa independencia e autonomía. As persoas participantes no festival teñen diversas inquiredanzas artísticas e son acompañadas por profesionais do sector das artes plásticas e escénicas, fomentando a inclusión social efectiva e en igualdade de condicións e oportunidades.

Crédito da imaxe: asociacionambar.org

A Casa Vella

Espazo de creación artística, mediación e dinamización social e cultural localizado en Amiadozo, no municipio de Allariz (Ourense), fundado en 2018 por Nuria Sotelo (bailarina e coreógrafa) e Rubén Vilanova (fotógrafo).

O proxecto busca revitalizar o medio rural galego mediante a arte contemporánea, a conexión co territorio e a participación comunitaria. A Casa Vella funciona como un espazo físico e como unha plataforma de acción cultural e social, cun claro compromiso coa posta en valor do medio rural desde modelos sostibles que combinan cultura, natureza, benestar social e desenvolvemento profesional. Promove residencias artísticas, formacións e actividades vinculadas ás artes vivas, coas que xera alianzas estratéxicas coa finalidade de promover o recoñecemento do rural como espazo de creación.

Crédito da imaxe: A Casa Vella

Apego

É unha iniciativa colectiva creada para fomentar e mellorar a transmisión do galego como lingua inicial nas familias con nenos e nenas de 0 a 6 anos. Está impulsado por servizos de normalización lingüística de diversos concellos galegos e ten como obxectivo promover a socialización en galego desde os primeiros anos de vida.

Naceu por iniciativa da Coordinadora de Traballadores/as de Normalización Lingüística e desenvólvese, de xeito cooperativo, entre os servizos de normalización dos concellos adheridos. Diríxese ao contexto familiar e social dos nenos e nenas nos seus primeiros anos de vida (0 a 6) para achegarlle argumentos e facilitarlle ferramentas e redes que sosteñan e arroupen a crianza en galego. Apego é relevante porque nace co obxectivo de lograr – desde o amor e o arraigo pola lingua – crear vínculos afectivos e integrar as familias que desexan que o galego forme parte da súa vida diaria.

Crédito da imaxe: apego.gal

Residencias Paraíso

Programa de residencias artísticas deseñado e coordinado polo Colectivo RPM, co apoio de diversas institucións.

O programa aposta por unha “programación expandida”, que leva os procesos creativos á comunidade a través de accións como aperturas públicas, laboratorios, prácticas de corpo, conferencias ou presentacións de procesos, reforzando así o diálogo entre creadoras e público. As residencias, de dúas a tres semanas de duración, poden centrarse na investigación, na creación ou en necesidades técnicas, ofrecéndolles ás artistas un contexto de traballo adaptado ás distintas fases do proceso.

Crédito da imaxe: Fernando Suárez Cabeza para colectivorpnm.gal

Convoca unha reunión veciñal

É importante coidar os espazos de reunións e de toma de decisións colectivas.

ANTES DE CONVOCAR A REUNIÓN

Cómpre que todas as persoas teñan, con tempo, a información clave (hora, lugar e orde do día).

É importante tamén valorar horarios (cando se fai a reunión) por como se pode conciliar, así como preparar o espazo (mobiliario, materiais, ambiente acolledor e disposición en círculo) para que invite á participación.

DURANTE A REUNIÓN

Hai que repartir roles, como o control do tempo, un rexistro de acordos, un seguimento do cronograma ou a detección de tensións.

É importante que estes roles roten de reunión en reunión para a corresponsabilidade. As reunións non deberían pasar das dúas horas, sen contar descansos.

AO FINALIZAR A SESIÓN

É bo pechar recapitulando os acordos, axudando así a que toda a información chegue a todo o grupo.

Isto permite ver que a reunión supuxo un avance e que se tomaron decisións, por moi cativas que puidesen ser.

CONVOCA A TÚA REUNIÓN

Indica aquí os obxectivos esperados da reunión.

ENGADE A ORDE DO DÍA

A cada actividade asígnalle un tempo, 15 ou 30 min., dependendo da relevancia.

INDICA AQUÍ OS RESULTADOS ESPERADOS

Os obxectivos son o que queremos conseguir e os resultados son os efectos concretos acadados.

Dos públicos às comunidades

Esta fase busca transitar do concepto de “público” como espectador e consumidor pasivo da cultura cara á noción de “comunidades”, en plural, desde a súa capacidade de acción e participación. Trátase de fomentar a cocreación, o diálogo e a apropiación dos espazos culturais por parte da cidadanía a través da mediación cultural, a programación colaborativa e o impulso de dinámicas de participación máis inclusivas coas que fortalecer os lazos entre creadores, institucións e habitantes do municipio.

Para isto é fundamental ter en conta a experiencia das persoas considerando as súas diferentes realidades e situacións.

**Lembra que a cultura
non só se contempla,
créase entre todas:
transforma o público en
comunidade activa!**

1

2

3

Gobernanza participativa

É o reforzo da relación entre as institucións e a cidadanía. Buscase implicar a todas as persoas interesadas na cultura co obxectivo de aumentar a lexitimidade das políticas.

Mediación cultural

É unha ferramenta de transformación social que crea pontes entre institucións, persoas, colectivos e contextos, favorecendo o diálogo e a comprensión mutua, así como a participación activa da cidadanía, xerando espazos inclusivos e procesos creativos.

Cocreación

É un proceso colaborativo no que diferentes axentes participan na ideación, deseño e desenvolvemento dun proxecto cultural incorporando a pluralidade de experiencias, saberes e sensibilidades presentes nunha comunidade.

Inclusión

É o proceso que facilita a participación plena de persoas ou colectivos historicamente excluídos. Vai máis alá de “permitir a entrada dun público”: implica adaptar estruturas, contidos e dinámicas para que todas as persoas poidan acceder, participar e sentirse parte do espazo cultural en igualdade de condicións.

COMO SE PODE PASAR DUN MODELO DE “PÚBLICOS” A UN MODELO DE “COMUNIDADES” NO CONTEXTO CULTURAL DO TEU CONCELLO?

Existe a mediación cultural no teu concello? Se non existe, como integrala de forma estable?

Que metodoloxías se poderían aplicar para favorecer o diálogo interxeracional, intercultural e intersectorial?

Círculos de conversa, aprendizaxe-servizo, laboratorios cidadáns, proxectos artísticos participativos etc.

COMO SE PODE FORTALECER A CULTURA COMUNITARIA NO TEU CONCELLO?

Os proxectos culturais locais están fortalecendo as comunidades locais?

Estes proxectos colaboran con outros axentes non vinculados coa cultura?

COMO PODE A PROGRAMACIÓN CULTURAL FACILITAR PROCESOS DE INCLUSIÓN E PARTICIPACIÓN DIRECTA?

Que barreiras existen no teu concello para que todas as persoas participen na vida cultural?

Físicas, económicas, sociais, lingüísticas, dixitais, sensoriais etc.

Que proxectos culturais poderían deseñarse de forma colaborativa coa cidadanía desde o inicio?

Que ferramentas ou formatos o favorecerían?

Asembleas, consellos, mesas de traballo, enquisas etc.

Xestión cívica dun equipamento municipal

 Ver caso inspirador na páxina 114

É o mecanismo que permite que unha entidade sen áfan de lucro xestione un espazo de titularidade municipal, fomentando a corresponsabilidade e a participación activa da veciñanza na vida cultural. Isto favorece, entre outras cousas, unha programación máis próxima ás necesidades dunha comunidade. Este modelo é un partenariado público-comunitario que expande o modelo de alianza público-privada cara a un mecanismo máis democrático no que a cidadanía, a través de asociacións, xestiona directamente espazos culturais. Enténdese que estas entidades achegan como valor engadido a experiencia e o coñecemento do territorio.

A xestión cívica, cando se acompaña de formación, asesoramento e transparencia, convértese nunha ferramenta para facilitar o acceso á cultura e impulsar procesos de innovación social coa cidadanía.

Pasos a seguir:

1

Analiza que equipamentos están baleiros e poden ter unha demanda de uso por parte de asociacións veciñais.

2

Consulta coas asociacións veciñais para explorar a posibilidade non só da cesión dun espazo, senón da propia xestión.

3

Estuda modelos de xestión veciñal de espazos para desenvolver un plan formativo cos membros das asociacións para mellorar os mecanismos de xestión participativa da asociación e sobre xestión económica.

4

Lanza unha primeira fase piloto de, polo menos, tres anos.

O obxectivo é desenvolver un primeiro período con certa amplitude temporal para lograr un impacto inicial que permita logo verificar a continuidade do proxecto.

5

Estuda a súa viabilidade e analiza melloras para fortalecer a xestión cívica de espazos culturais.

Estes non deben ser servizos precarizados da administración local, senón máis ben unha aposta por colaborar con entidades con amplo raizame local e pola súa excepcionalidade.

Esixencia orxamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Promove un proxecto cultural participativo

 Ver caso inspirador nas páxinas 113 e 115

É unha iniciativa que pon no centro a cidadanía como protagonista da creación. A experiencia cultural vai máis alá de ser persoas consumidoras para pasar a lideraren o proceso. Este proxecto cultural debe ter un marco temporal amplo e ter instancias deliberativas, así como acadar un grupo motor cidadán que execute as accións máis cotiás. É importante que o proxecto sexa o suficientemente aberto como para que a cidadanía poida expresar os seus desexos ou demandas. Tamén é importante contar co apoio de persoal externo, como poden ser mediadoras ou persoas da xestión cultural que poidan acompañar e guiar o proceso.

Un proxecto cultural participativo só cobra sentido cando a cidadanía deixa de ser espectadora. Crear espazos abertos de decisión, acompañar os procesos e darlles tempo é o que transforma a cultura en experiencia compartida, onde cada persoa pode recoñecerse e aportar o seu propio desexo colectivo.

Pasos a seguir:

1

Desenvolve unha diagnose comunitaria arredor dunha problemática local ou dun espazo físico.

Escoita a veciñanza, colectivos e axentes culturais: fai enquisas, entrevistas ou obradoiros abertos para detectar intereses, necesidades e potencialidades culturais.

2

Fai un deseño colaborativo.

Crea un grupo motor diverso (veciñanza, artistas, asociacións, persoal técnico municipal...). Define conxuntamente os obxectivos, valores e formatos do proxecto.

3

Planificación compartida.

Establece tarefas claras, cronogramas e responsabilidades. Asegura mecanismos de comunicación interna (reunións periódicas, canles dixitais, grupos de traballo).

4

Executa o proxecto, para o cal é importante que as reunións inclúan unha orde do día, de maneira participativa e co horario de entrada.

Impulsa actividades abertas onde a comunidade poida implicarse tanto na organización como na creación e garante a inclusión (idade, xénero, diversidade funcional, cultural etc.).

5

Avaliación e continuidade.

Realiza unha valoración colectiva do proceso e dos resultados. Recolle aprendizaxes e propostas de mellora, e xera un plan para dar continuidade ou inspirar novos proxectos.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Fai un Consello Cultural Municipal

 Ver caso inspirador na páxina 112

Un Consello Cultural Municipal é un órgano de participación cidadá que se concibe como un espazo consultivo en materia de cultura local. As súas funcións son: ser un lugar para unha mellor coordinación dos axentes culturais, para fiscalizar a política cultural local e para contribuír á toma de decisións vinculadas á cultura. A súa finalidade debería ser a de converterse no espazo referencial para unha mellor colaboración entre todos os axentes que forman parte do ecosistema cultural.

É importante que as reunións teñan unha orde do día, cunha hora de comezo e de fin. Co obxectivo de que as intervencións sexan breves, cómpre que unha das persoas participantes sexa a moderadora e que este rol sexa rotativo. Todas deben corresponsabilizarse de coidar os tempos e a escoita activa.

Pasos a seguir:

1

Unha vez detectados os axentes culturais na fase de diagnose, convócaos a participar.

Inclúe tamén as institucións educativas e, por suposto, representantes políticos: polo menos un por cada partido con representación electa.

2

Desenvolve unha primeira xuntanza na que se comecen a definir as funcións, as tarefas e as formas de participación.

Procura que sexa un traballo colaborativo.

3

Convoca unha sesión formal de constitución do Consello Municipal.

Nela deberían aprobarse:

- O regulamento interno.
- Os obxectivos do Consello.
- A estrutura (presidencia, secretaría e, de existir, comisións de traballo).
- A regularidade das reunións (recoméndase cada catro meses).

4

Pon en marcha unha actividade inicial.

Por exemplo, coordinar unha axenda cultural municipal común. Esta debería integrar tanto as accións impulsadas polo concello como as promovidas por outros axentes, co obxectivo de coordinar esforzos comunicativos.

5

A maioría destes órganos colexiados adoitan esvaeceirse se non son operativos.

Por iso é importante contar, de cando en vez, cun equipo de facilitación que axude a dirimir potenciais conflitos e a estudar melloras na comunicación e na organización dos encontros.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Conselho Municipal de Cultura do Porto

É un órgano consultivo creado no ano 2017 por acordo da Câmara Municipal do Porto que ten como misións fomentar a coordinación entre entidades que teñen impacto no desenvolvemento cultural do Concello do Porto.

Como funcións principais destacan a de articular as estratexias e emitir pareceres sobre iniciativas culturais propostas pola Câmara, así como propoñer e avaliar programas, accións e políticas públicas culturais e colaborar na defensa e conservación do patrimonio cultural municipal. Todo isto coa intención de favorecer a cidadanía cultural, garantindo o acceso á creación cultural e á preservación da memoria histórica, social e artística.

Crédito da imaxe: oportomosense.com

Legado Coidado

É unha intervención artística participativa desenvolvida entre 2018 e 2024 en Betanzos, impulsada por Concomitentes en colaboración coa Asociación de Amigos do Parque do Pasatempo, a Asociación Roxín Roxal, o Concello de Betanzos e a Asociación Gabinete de Imaxinación.

É un proxecto que reflexiona sobre o legado histórico dos irmáns García Naveira a través da arte, a memoria, a paisaxe e a participación para abordar colectivamente a conservación e resignificación do emblemático parque do Pasatempo. A través dun proceso de investigación acción participativa que integra mediación cultural e produción artística, consegue entablar un diálogo cidadán sobre o propio parque e reflexionar sobre temas contemporáneos, como a memoria, a migración e o coidado do patrimonio, establecendo un diálogo entre o pasado e o presente.

Crédito da imaxe: Concomitentes

Casa da Irmandade

Asociación cultural comprometida coa cultura e co legado musical da Casa da Irmandade de Santa Cruz de Ribadulla, cuxo local usa como sede.

O espazo pretende servir como punto de encontro para a veciñanza de Vedra, promovendo actividades de recuperación da memoria colectiva, artes, música e dinamización social a través de talleres, charlas, concertos íntimos e exposicións. O seu público inclúe persoas de todas as idades da zona rural de Vedra. Grazas a este espazo, rescátanse historias familiares, promóvese a participación e fortalécese a identidade colectiva, ademais de ofrecer oportunidades culturais que doutro xeito non chegarían ao territorio.

Crédito da imaxe: Casa da Irmandade

Chanfaina LAB

Encontro audiovisual nacido en 2014 no Concello de San Sadurniño, na comarca de Ferrolterra. Trátase dunha experiencia de creación colectiva onde persoas profesionais e afeccionadas de distintas idades gravan curtometraxes no territorio local durante unha fin de semana, empregando o concello como único decorado ou referencia.

Un encontro intensivo de cineastas galegos e galegas, de aproximadamente 40 participantes –dos que máis do 60 % son do concello– que culmina cunha gala, no mes de febreiro, na que se estrean os filmes ante o público. Destaca pola súa implicación co territorio, as súas xentes e a paisaxe como escenarios principais no intento de construír un arquivo cultural vivo no que, ata o momento, se acumula un fondo de máis de 190 curtometraxes con preto de 300 000 visionados en YouTube, o que o posiciona nun legado audiovisual histórico para o municipio.

Crédito da imaxe: chanfainalab.gal

Debuxa as fases do proceso participativo

FASE 1: **EXPLORACIÓN DA NECESIDADE**

Aquí cómpre pensar como se vai analizar se hai unha demanda compartida: a sociedade e/ou os axentes culturais teñen interese en iniciar ese camiño?

FASE 2: **ESTUDO COLECTIVO DA DEMANDA SOCIAL**

Deben engadirse as actividades públicas que axudarán a que emerxa ese desexo colectivo. Isto permitirá coñecer a demanda real cidadá sobre a problemática que se vai traballar.

FASE 3: **EXECUCIÓN DAS ACCIÓNS**

Tras as primeiras fases deliberativas, agora é o momento de facer, de implementar as decisións tomadas. Podes indicar aquí quen poden ser os actores involucrados.

FASE 4: **CELEBRACIÓN DE RESULTADOS**

En todo proxecto participativo hai que darlle espazo ao proceso, coidar como se toman as decisións colectivas. Pero tamén hai que celebrar os resultados. É importante festexar que a comunidade foi quen de facer.

FASE 5: **AVALIACIÓN E LEGADO**

Avalia sempre! E sobre todo pensa quen vai custodiar ese legado, iso que que creamos en comunidade. Quen o vai coidar e manter?

Normativas e guías

Nesta fase trátase de diferenciar o que é vinculante e o que non para fortalecer o marco normativo e os procesos administrativos no teu concello. Non todas as ferramentas que empregamos na xestión cultural teñen carácter legal: hai normas obrigatorias (leis e regulamentos) e hai guías ou recomendacións que orientan pero non son vinculantes.

Que é unha normativa? Todo aquilo que está recollido en leis e regulamentos oficiais e é vinculante. Aquí entra a Lei Reguladora de Bases do Réxime Local (LRBRL), que no artigo 69 recoñece a participación cidadá como un dereito democrático; no artigo 20, o dereito á creación e á liberdade de expresión cultural; e no artigo 44, o dereito de acceso á cultura.

Que é unha guía? Protocolos, manuais, recomendacións metodolóxicas, plans estratéxicos, códigos éticos etc. Non son obrigatorios, pero poden consolidarse como boas prácticas de referencia, xerando coherencia e credibilidade nas políticas culturais.

En resumo, esta fase consiste en aclarar cales son as obrigas legais que deben cumprirse e cales son as orientacións que enriquecen a práctica cultural, garantindo así que a participación cidadá, a protección do patrimonio ou a xestión de recursos se fagan con seguridade, transparencia e unha base xurídica sólida.

1

2

3

Dereitos culturais

É o dereito de todas as persoas a participar na vida cultural, a crear e a gozar da cultura en igualdade, respectando a diversidade e garantindo o acceso equitativo. É un marco de referencia, pero estes dereitos non sempre teñen carácter normativo; funcionan como guías para orientar a acción.

Lei Reguladora das Bases do Réxime Local (LRBRL)

Establece a organización, competencias e funcionamento dos concellos, provincias e outras entidades locais, garantindo a súa autonomía e definindo as relacións con outras administracións públicas.

Estatuto do Artista

É un conxunto de medidas legais e administrativas no Estado destinadas a mellorar as condicións laborais, fiscais e de seguridade social das persoas que traballan no sector cultural e creativo.

Xestión cultural

Conxunto de estratexias, metodoloxías e prácticas que permiten organizar, dinamizar e facilitar proxectos, espazos, procesos e políticas culturais. Trátase dun marco de referencia operativo, orientado a conectar persoas creadoras, comunidade e institucións.

COMO PODEN AS NORMATIVAS MUNICIPAIS GARANTIR O EXERCICIO REAL DOS DEREITOS CULTURAIS?

Que barreiras legais, administrativas ou económicas están a limitar actualmente o exercicio pleno dos dereitos culturais no teu concello?

Falta de regulamentos, procesos administrativos complexos, escaso orzamento para iniciativas culturais etc.

Que medidas normativas concretas (ordenanzas, regulamentos, protocolos) se poderían introducir ou modificar para favorecer a participación e o acceso á cultura?

Que procedementos administrativos precisamos para asegurar transparencia e unha asignación xusta dos recursos?

Que mecanismos de participación (consellos sectoriais, orzamentos participativos, mesas culturais) poden institucionalizarse para que a cidadanía participe na toma de decisións?

Como podemos garantir que os criterios de asignación de recursos sexan públicos e aplicados de maneira equitativa entre proxectos, entidades e colectivos culturais?

Publicación transparente das bases, comités de avaliación plurais, indicadores claros de valoración etc.

COMO ARTICULAR A COLABORACIÓN ENTRE ADMINISTRACIÓN E SECTOR CULTURAL RESPECTANDO O ESTATUTO DO ARTISTA E A LEGALIDADE VIXENTE?

Como garantir que a contratación pública cumpra a legalidade sen precarizar o sector creativo?

Contratos claros e por escrito, pagamento puntual e completo, seguridade social e dereitos laborais etc.

Que fórmulas permitirían unha colaboración estable entre administracións e entidades culturais garantindo os dereitos laborais dos artistas?

Convenios de colaboración con cláusulas laborais, contratos públicos adaptados ao Estatuto do Artista, financiamento plurianual, etc.

Regulariza os procesos participativos

 Ver caso inspirador na páxina 128

O art. 69 da LRBRL recoñece a participación directa da cidadanía nos asuntos públicos como un dereito democrático. No ámbito cultural, isto implica que os procesos participativos non deben depender só da vontade política nin de accións puntuais, senón que deben estar regulados, ter carácter vinculante e garantir a incidencia real da comunidade nas políticas culturais.

Regularizar os procesos é dotalos de marcos normativos, protocolos claros e compromiso institucional, de modo que a participación cidadá sexa exercida como dereito e non como concesión.

Pasos a seguir:

1

Sustenta na lei.

Toma como referencia o artigo 69 da LRBRL e as leis autonómicas ou municipais de participación cidadá, explicitando que a participación en cultura é un dereito regulado.

2

Establece normativamente que os acordos e propostas cidadáns teñan efectos reais nas programacións, orzamentos e plans culturais.

3

Crea ordenanzas municipais específicas.

Impulsa regulamentos de participación cultural que concreten procedementos, prazos, órganos implicados e garantías.

4

Garante a transparencia e o acceso a información.

Convocatorias abertas, actas públicas, devolución de resultados, mecanismos de seguimento etc.

5

Garante recursos.

Asigna orzamento, persoal técnico e ferramentas de avaliación, e establece órganos de control que velen polo cumprimento vinculante das decisións participativas.

Ten sempre de man o enlace ao Código do Dereito Cultural, no que atoparás todas as normas consolidadas e actualizadas en materia cultural a nivel estatal:

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Fai un orzamento participativo

 Ver caso inspirador na páxina 129

Proceso no que a veciñanza decide directamente a que se destinan parte dos recursos económicos do concello. Permite que as persoas propoñan proxectos, debatan prioridades e voten as iniciativas que consideran máis necesarias. Deste xeito, foméntase a transparencia, a corresponsabilidade e a implicación cidadá na vida municipal. Nalgúns casos, a cidadanía recibe formación sobre o funcionamento municipal, identifica necesidades do territorio, elabora propostas fundamentadas e deféndelas en asemblea. A partir do orzamento dispoñible, o concello garante que as propostas máis votadas sexan avaliadas tecnicamente e finalmente executadas, convertendo a experiencia nun exercicio de corresponsabilidade.

Plataformas dixitais como decidim.org son exemplos que podes investigar para saber como implementar o software no teu concello.

Pasos a seguir:

1

Establece canto diñeiro se destina, que áreas se poden financiar e quen pode participar.

Por exemplo: maiores de 16 anos, entidades sociais etc.

Un orzamento participativo é máis que repartir recursos: é un proceso de aprendizaxe colectiva onde a veciñanza investiga, debate, decide e impulsa propostas culturais para que se executen.

2

Crea espazos accesibles (presenciais e en liña) para que a cidadanía presente ideas e proxectos.

3

Avalía as propostas co equipo técnico do concello para comprobar a súa viabilidade e garantir que sexan legais, realizables e estean dentro do orzamento dispoñible.

4

Facilita ferramentas físicas e dixitais para que a cidadanía vote as propostas finalistas de maneira aberta e transparente, asegurando que cada persoa teña o mesmo peso na decisión.

5

Comprométete a executar os proxectos máis votados e informar periodicamente a cidadanía do seu avance, reforzando a confianza no proceso.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Regula por escrito as condicións acordadas

 Ver caso inspirador na páxina 130

É fundamental establecer relacións laborais e contractuais claras, xustas e legais, tomando como referencia o Estatuto do Artista. O obxectivo é que a contratación de artistas garanta sempre os seus dereitos laborais, fiscais e de seguridade social.

O recomendable é formalizar a contratación laboral. Se se opta pola vía de autónomos, tamén é imprescindible regular por escrito as condicións.

Isto supón deixar definidas con claridade:

- Funcións que se deben realizar.
- Horarios.
- Honorarios.
- Medidas de seguridade.
- Responsabilidades.

Ademais, é importante contar con asesoramento especializado e continuado, xa que cada proxecto require unha fórmula distinta. Non é igual contratar mediante unha licitación, un contrato menor ou unha partida prevista en orzamento, e tampouco é o mesmo segundo o tipo de actividade: en cada caso haberá que aplicar a lexislación específica correspondente.

Pasos a seguir:

1

Revisa o marco competencial.

1. Confirma que o concello ten competencia para levar a cabo ese proxecto (Lei 7/1985, LRBRL).
2. Comproba que o gasto está previsto no orzamento e conta coa autorización do órgano competente (secretaría/intervención).

Os contratos escritos son unha garantía xurídica para ambas as partes, porque establecen certezas e reducen malentendidos. Por iso son a mellor práctica.

2

Formaliza a relación con artistas e axentes.

1. Se se trata dunha contratación: emprega contratos conforme á Lei 9/2017 de Contratos do Sector Público.
2. Se é unha axuda ou colaboración: tramita un convenio ou subvención conforme á Lei 38/2003, Xeral de Subvencións.
3. En todo caso, asegúrate de que exista sempre un contrato, convenio ou resolución por escrito, evitando os acordos verbais.

5

Documenta e archiva.

1. Garda todos os documentos no expediente correspondente: contratos, facturas, informes, memorias, actas, licenzas e seguros.
2. Isto garante a trazabilidade e o control interno, facilitando a revisión ante posibles auditorías ou fiscalizacións.

4

Protexe os dereitos.

1. Respecta os dereitos de autor e de imaxe, así como o tempo de explotación e o tratamento de datos persoais.
2. Verifica licenzas ou cesións de dereitos de autor (SGAE ou outras entidades de xestión, se corresponde).
3. Obtén consentimento por escrito se se van gravar ou difundir imaxes de persoas.
4. Asegura o cumprimento da Lei Orgánica de Protección de Datos (LOPD/GDPR).

3

Cumpre cos requisitos laborais e de seguridade.

1. Aplica o establecido na Lei 10/2017, do 27 de decembro, de espectáculos públicos e actividades recreativas de Galicia.
2. Comproba que os creadores e empresas contratadas estean dados de alta no réxime correspondente da Seguridade Social.
3. Revisa os plans de prevención de riscos laborais e de seguridade (especialmente en montaxe de escenarios, uso de espazos públicos etc.).
4. Asegura a existencia de seguros de responsabilidade civil e das autorizacións necesarias para espectáculos públicos.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Reglamento de Participación Ciudadá de Barcelona

O Regulamento de Barcelona establece canles institucionais para facilitar a intervención da cidadanía nas decisións públicas.

Regula desde a planificación ata a avaliación destes procesos, establecendo órganos responsables, e inclúe os orzamentos participativos como un mecanismo formal. Destaca especialmente o órgano independente encargado de velar polo cumprimento dos dereitos de participación, emitir recomendacións en caso de conflitos e informar sobre recursos administrativos relacionados con vulneracións do Regulamento.

Crédito da imaxe: ajuntament.barcelona.cat

Orzamentos participativos de Cedeira

Iniciativa municipal na que participa directamente o alumnado do IES Punta Candieira.

Desde 2022, o Concello de Cedeira consolidou o seu programa de orzamentos participativos co alumnado de 3.º da ESO, que contou cunha partida de 20 000 € para decidir o seu destino. O proceso inclúe formación sobre o funcionamento municipal, elaboración e defensa de propostas e avaliación técnica das mesmas. O propio alumnado investiga as necesidades do territorio para elaborar propostas ben fundamentadas, que defenderán ante a asemblea.

Crédito das imaxes: cedeira.gal

Estatuto do Artista

É un conxunto de reformas legais nos ámbitos laboral, fiscal e de seguridade social que busca dignificar e profesionalizar a condición do persoal creador.

A súa finalidade é recoñecer as particularidades do traballo cultural, caracterizado pola súa intermitencia, e adaptalo ao sistema legal de modo que reduza precariedades estruturais. O Estatuto supón un avance vital, xa que adapta o marco normativo ao contexto real da creación cultural: recoñece modalidades laborais específicas, mellora a protección social e fiscal e incorpora normas actuais fronte á IA ou en favor da integridade das persoas creadoras.

Crédito da imaxe: aaag.gal

Estás ao día das normas e regulamentos?

Si

Non

☐	☐	Constitución Española de 1978
☐	☐	Lei Orgánica 1/1981, do 6 de abril, de Estatuto de Autonomía de Galicia
☐	☐	Lei 7/1985, do 2 de abril, Reguladora das Bases do Réxime Local
☐	☐	Lei 16/1985, do 25 de xuño, do Patrimonio Histórico Español
☐	☐	Lei 38/2003, do 17 de novembro, Xeral de Subvencións
☐	☐	Lei 39/2015, do 1 de outubro, do Procedemento Administrativo Común das Administracións Públicas
☐	☐	Real Decreto Lexislativo 5/2015, do 30 de outubro, polo que se aproba o texto refundido do Estatuto Básico do Empregado Público (EBEP)
☐	☐	Lei 5/2016, do 4 de maio, do Patrimonio cultural de Galicia
☐	☐	Lei 9/2017, do 8 de novembro, de Contratos do Sector Público
☐	☐	Lei 10/2017, do 27 de decembro, de Espectáculos públicos e actividades recreativas de Galicia
☐	☐	Lei 7/2021, do 17 de febreiro, de Museos e outros centros museísticos de Galicia
☐	☐	Lei 3/2024, de 5 de decembro, de Cultura inclusiva e accesible

“A participación é unha estratexia substantiva para o labor vertebrador da comunidade.

Xan Bouzada,
e Participación na
Cultura Galega

“Non se trata soio da obra arquitectónica útil que se poda facer pra eles, con todo o que esixe un museo do noso tempo, senón do xeito en que o museo sirva á colectividade.

Fragmento de carta de Luis Seoane a Francisco F. del Riego en 1976. Fondo: Consello da Cultura Galega.

A CULTURA É UN DEREITO

.....
CULTURA EN TODOS OS CONCELLOS
CULTURA PARA TODAS AS PERSOAS

“

A ALDEA

**só parecía grande
cando había festa.**

Lupe Gómez, Camuflaxe.
Chan da Polvora. 2013

Avalía e escoita para unha mellora constante

Esta fase céntrase na creación de mecanismos de avaliación e escoita activa para garantir a mellora continua das políticas e proxectos culturais no teu concello. A través de procesos participativos, recóllense as opinións, necesidades e desexos da comunidade, asegurando que a cultura responda ao ben común.

Avalía a partir de enquisas, grupos de discusión e sistemas de medición de impacto que permitan analizar os procesos, resultados e retos das iniciativas culturais, entendendo a avaliación como un proceso continuo.

1

2

3

Para facer unha avaliación efectiva é importante ter en conta estas tres dimensións: a socioeconómica, para avaliar como incide un proxecto cultural no acceso aos recursos e na precariedade e estabilidade do sector cultural; a sociopolítica, para avaliar a relación

coa participación cidadá, as estruturas de poder e a capacidade de transformación social; e a socioparental, para comprender como inflúe nas relacións interxeracionais, na educación e na transmisión cultural dentro das familias e comunidades.

4

5

6

Escoita activa

É unha técnica de comunicación que consiste en prestarlle atención plena, consciente e empática á persoa que fala. Implica escoitar sen interromper, favorecer a confianza, mellorar a comprensión mutua e facilitar un diálogo respectuoso e transformador, no que a persoa que fala se sinta recoñecida e valorada.

Avaliación

É o proceso de documentación, análise e interpretación de datos sobre proxectos, políticas ou programas culturais co obxectivo de medir impactos, mellorar procesos e tomar decisións informadas. Vai máis aló da simple medición cuantitativa, pois busca comprender efectos sociais, participativos e comunitarios.

Indicadores

Son ferramentas que permiten medir de maneira sistemática o desempeño, os procesos e os resultados de proxectos, programas ou políticas culturais. Serven para observar cambios, comparar metas previstas co que realmente se logra e apoiar a toma de decisións. Poden ser cuantitativos ou cualitativos.

Impacto social

Refírese aos efectos que as actividades culturais teñen na sociedade, incluíndo o fortalecemento da participación social, a inclusión de colectivos historicamente excluídos ou a produción de memoria social. Non se limita á valoración económica ou artística, senón que abarca as transformacións sociais, relacionais e comunitarias.

COMO AVALIAR DE FORMA EFECTIVA OS DESEXOS DA VECIÑANZA NO TEU CONCELLO?

Que ferramentas serían máis efectivas?

Enquisas, grupos de discusión, entrevistas, foros comunitarios etc.

Como podemos garantir que as persoas poidan participar plenamente nos procesos de avaliación?

Acceso aberto á información, espazos de consulta e debate, enquisas e grupos de discusión participativos etc.

COMO INCORPORAR OS RESULTADOS DA AVALIACIÓN NA PLANIFICACIÓN E EXECUCIÓN FUTURAS?

Como traducir os resultados da avaliación en melloras concretas nos programas, proxectos e políticas culturais do concello?

Axustes na programación anual, redistribución de recursos, formación ou acompañamento a colectivos, mellora da accesibilidade e diversidade, etc.

Como facer que a avaliación alimente de forma constante a planificación e as decisións?

QUE INDICADORES SON MÁIS RELEVANTES PARA MEDIR O IMPACTO DAS INICIATIVAS?

Que cambios sociais reais podemos observar no peso que teñen as iniciativas municipais?

Fortalecemento da participación cidadá, maior inclusión de colectivos historicamente excluídos etc.

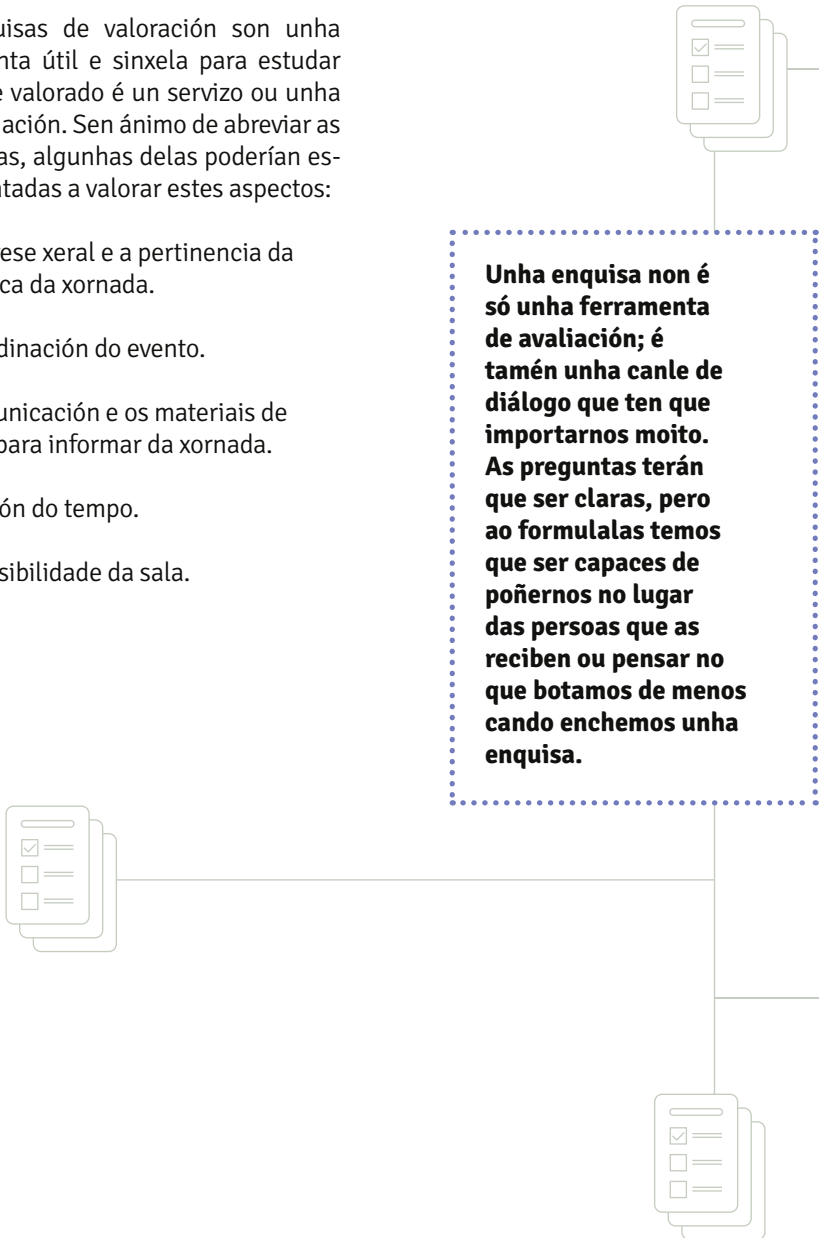
Que datos cuantitativos (participación, asistencia, diversidade de públicos) e cualitativos (satisfacción, percepción de inclusión, fortalecemento de lazos comunitarios) deberíamos recoller para avaliar de forma equitativa?

Fai unha enquisa de valoración

As enquisas de valoración son unha ferramenta útil e sinxela para estudar como de valorado é un servizo ou unha programación. Sen ánimo de abreviar as preguntas, algunhas delas poderían estar orientadas a valorar estes aspectos:

- O interese xeral e a pertinencia da temática da xornada.
- A coordinación do evento.
- A comunicación e os materiais de apoio para informar da xornada.
- A xestión do tempo.
- A accesibilidade da sala.

Unha enquisa non é só unha ferramenta de avaliación; é tamén unha canle de diálogo que ten que importarnos moito. As preguntas terán que ser claras, pero ao formulalas temos que ser capaces de poñernos no lugar das persoas que as reciben ou pensar no que botamos de menos cando enchemos unha enquisa.

Pasos a seguir:

1

Escolle o servizo que che gustaría valorar.

Por exemplo, a biblioteca municipal ou a casa da cultura.

Consensúa co persoal traballador o que se pode avaliar e analiza como a enquisa de valoración tamén pode servir para achegar propostas e ser un receptáculo de ideas.

2

Deseña o cuestionario e redacta cinco preguntas claras e breves, cunha escala do 0 ao 10, e engade algunha pregunta aberta para recoller suxestións.

3

Deseña o cuestionario e imprímelo ou usa algunha ferramenta en liña, como Google Forms ou Type Forms.

4

Difunde a enquisa durante tres semanas e procura ampliar o alcance para que chegue ao conxunto da veciñanza.

5

Unha vez recollida a información, analiza os resultados.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Fai unha Avaliación

 Ver caso inspirador nas páxinas 144 e 145

A avaliación permite obter información identificando fortalezas ou debilidades ou cuantificando públicos e actividades, pero non se trata só de comprobar se unha actividade se realizou ou cantas persoas asistiron, senón de comprender como e por que esas accións afectan á comunidade, á diversidade cultural ou á sustentabilidade. A tarefa de avaliar non pode centrarse exclusivamente na execución dos programas e no consumo do público. A clave ra-

dica en empregar mecanismos de avaliación máis horizontais que atendan á relación das persoas cos procesos.

A avaliación ten que servir para:

Mellorar a toma de decisións

Axustar estratexias e recursos en función dos resultados obtidos.

Xustificar o financiamento

Demostrar o impacto dos proxectos ante institucións, patrocinadores ou administracións públicas.

Favorecer a participación

Involucrar a comunidade na produción de políticas culturais máis xustas e accesibles.

Visibilizar o impacto social

Vai máis alá dos números para medir transformacións en benestar e cohesión social.

Pasos a seguir:

1

Deseña a avaliación en tres tempos.

1. Antes do proxecto (para ver desde onde se parte).
2. Durante a execución (para facer os axustes necesarios).
3. Despois (para analizar os resultados e as aprendizaxes).

2

Presta atención:

1. Aos **procesos de planificación e execución** (se os recursos foron axeitados, se houbo participación, etc).
2. Aos **resultados** (se se cumpriron os obxectivos previstos).
3. Ao **impacto** (examina os efectos a longo prazo), por exemplo: se organizaches un roteiro patrimonial, avaliar significa preguntarse non só cantas persoas asistiron, senón tamén que diversidade de públicos houbo, como se percibiu a programación da actividade etc.

3

Deseña indicadores multidimensionais, para o cal podes guiarte por estas preguntas:

Quen participa nas actividades? Que barreiras existen para a inclusión? Como transforma o proxecto a percepción do público sobre a súa contorna? Como valoran as persoas a súa participación en termos de goce, aprendizaxe ou identidade cultural? Que impacto ten o evento no medio ambiente?

Inclúe tamén indicadores básicos, como número de asistentes, orzamento executado, número de actividades realizadas, cantidade de publicacións ou difusión en medios, recadación etc.

A avaliación require tempo, e isto é algo do que xeralmente se carece ou ao que non se atende. É importante que tomes o tempo necesario para atender esta acción.

4

Recada estes datos mediante enquisas, libros de visitas, mapeos, correos de suxestións, chamadas telefónicas, redes sociais e web, observación directa e participante ou diarios de campo.

5

Fai unha devolución pública dos resultados da avaliación e, finalmente, anota posibles melloras.

Esixencia orzamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa	Moi baixa
Baixa	Baixa
Media	Media
Alta	Alta
Moi alta	Moi alta

Documenta os procesos

Un elemento clave desta fase é a importancia de documentar e compartir os procesos, elaborar memorias anuais e facer públicos os recursos e aprendizaxes. Isto permite dar conta do camiño percorrido, facilitar a transparencia e reforzar a confianza cidadá. Ademais, poñer estes materiais a disposición doutros concellos e comunidades fomenta a cooperación e multiplica o impacto, evitando duplicidades e xerando inspiración mutua.

A documentación non debe ser vista como un trámite burocrático, senón como unha ferramenta de mellora constante que consolida o coñecemento colectivo e fortalece a rede de cultura comunitaria en Galiza.

Non se trata só de gardar papeis ou informes, senón de construír memoria colectiva: dar conta do camiño percorrido, visibilizar aprendizaxes e poñelas ao servizo doutras persoas e concellos.

Pasos a seguir:

1

Garda o proceso, non só o resultado.

Recole materiais de cada proxecto (fotos, programas, valoracións, testemuños) para deixar constancia do camiño feito.

2

Crea unha memoria anual clara e visual que resuma que se fixo, que se aprendeu e que se mellorará, empregando gráficos, cronoloxías e imaxes.

**O que non se documenta
pérdese; o que se
comparte medra.**

3

Documenta de forma organizada.

Utiliza un espazo dixital ou físico con acceso fácil para o equipo municipal e para outras concellarías.

4

Publica e comparte en aberto.

Pon memorias e recursos á disposición da veciñanza e doutros concellos, fomentando a transparencia e a cooperación.

5

Revisa a documentación, incorpora voces da comunidade e aproveita experiencias doutros municipios para avanzar.

Esixencia orxamentaria	Esixencia técnica
Moi baixa Baixa Media Alta Moi alta	Moi baixa Baixa Media Alta Moi alta

Avaliación e impacto de Cultura e Cidadanía

O informe de avaliación do X Encontro Cultura e Cidadanía analiza como a cultura pode ser motor de participación social, cohesión e exercicio efectivo dos dereitos culturais, ao mesmo tempo que propón ferramentas e indicadores para avanzar cara a políticas culturais máis abertas, equitativas e avaliables.

A avaliación revela avances significativos na creación de espazos de diálogo e reflexión interinstitucional, pero tamén identifica carencias estruturais na medición dos impactos culturais, na recollida de datos comparables e na institucionalización da avaliación como práctica habitual das políticas culturais.

Crédito da imaxe: culturayciudadania.cultura.gob.es

Avaliación do Premio de Poesía de Carral

O Concello de Carral realizou unha avaliación en profundidade do seu consolidado certame literario.

O estudo baseouse en máis de 250 enquisas dirixidas a poetas, cidadanía, editoriais, membros de xurados, librarías e outras persoas vinculadas ao ámbito literario, e completouse cunha mesa redonda participativa na que se analizaron a eficacia, a percepción pública e os mecanismos de funcionamento dos premios de poesía locais. A avaliación salientou a crecente capacidade de convocatoria e recoñecemento do certame, así como a coincidencia unánime do xurado na elección das obras gañadoras.

Crédito da imaxe: carral.es/blog

Fai a túa avaliación

Neste exercicio selecciónanse unha serie de indicadores. Aínda que poderían ser moitos máis, trátase dunha suxestión, dun mínimo de indicadores que poden axudar a facer unha avaliación axeitada. Estes indicadores están extraídos da *Nova guía para a avaliación das políticas culturais locais* da FEMP.

A este exhaustivo documento elaborado no 2022 podes acceder **aquí**:

INDICADOR	ANO I	ANO II	ANO III
% do orzamento total municipal destinado á cultura.			
N.º de servizos culturais propiedade do concello (bibliotecas, museos, salas de teatro etc.).			
N.º de empregados públicos culturais.			
N.º de entidades ou asociacións culturais con actividade consolidada no municipio (aquelas que desenvolven máis de cinco actividades ao ano).			
N.º anual de espectáculos públicos ou eventos culturais promovidos polo concello.			
N.º de visitantes/asistentes aos equipamentos culturais municipais.			
N.º de espazos de escoita e diálogo.			
N.º de accións ou programas destinados á igualdade de xénero no ámbito cultural local.			
% de mulleres entre os/as artistas/creadores/as contratados/as ou apoiados/as nas convocatorias públicas culturais.			
% de implicación da comunidade.			

INDICADOR	ANO I	ANO II	ANO III
N.º de programas culturais educativos ou en colaboración con escolas.			
N.º de intervencións culturais en entornos rurais ou desprazados.			
N.º de accións culturais dirixidas a colectivos en risco de exclusión social.			
% de residentes que declaran estar satisfeitos coas ofertas culturais do municipio.			
N.º de oficinas ou puntos de información cultural accesibles á cidadanía.			
% de persoas con discapacidade que acceden aos equipamentos culturais municipais.			
N.º de convenios ou colaboracións culturais coa administración autonómica ou estatal.			
N.º de exposicións temporais organizadas polo concello ou en equipamentos municipais.			
N.º de publicacións culturais municipais (catálogos, revistas, folletos de arte etc.).			
N.º de comercios dedicados á cultura.			
% de espazos culturais que cumpren criterios de sustentabilidade ambiental.			
N.º de programas culturais que incorporan perspectiva de igualdade (xénero, diversidade cultural etc.).			
% do orzamento cultural dedicado a mantemento/conservación do patrimonio cultural.			
N.º de actividades de mediación ou participación cidadá relacionadas co patrimonio.			
N.º de medidas culturais locais que contribúen aos Obxectivos de Desenvolvemento Sostible (ODS).			

Suxestións

Consulta o manual

sempre que exista un novo reto.

Toma a iniciativa,
pero conta co apoio
do equipo técnico
do concello.

Axusta cada acción

á realidade
do teu territorio.

Proba primeiro en pequeno
antes de escalar a unha acción
máis ambiciosa.

Detente a avaliar
a calidade do que fas,
non só a cantidade.

**Usa o manual como ponte
de diálogo** entre administración,
veciñanza e axentes culturais.

Recursos e referentes

De entrante algúns manuais para ir saboreando

Manual de mapeo
colectivo

Cómo hacer un
presupuesto participativo

Manual de boas prácticas
de xestión cultural
nas artes visuais

Cómo hacer una
biblioteca colaborativa

Manual de boas prácticas
na xestión cultural para
espectáculos ao vivo

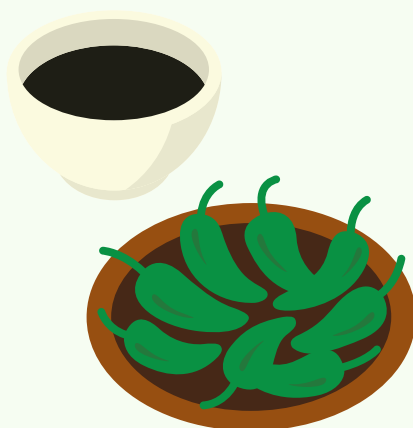
Cómo hacer patrimonios
comunes en el rural

KITep, kit de ferramentas
para a educación
patrimonial

Nueva guía para la
evaluación de las políticas
culturales locales

De primeiro

uns espazos para ter en conta

Rede internacional
de centros culturais
comunitarios Trans
Europe Halles

Observatorio
Iberoamericano de Cultura

Plataforma para
o automapeo de iniciativas
cidadás CIVIS

Conferencia mundial
sobre políticas culturais e
desenvolvemento sostible
Mondiacult

Rede intersectorial
de cultura Culture Action
Europe

Programas de Cooperación
Iberoamericana
IberCulturaViva

De segundo

un bos libros e artigos sempre prestan

Beirak, J. (2022).
Cultura ingobernable.
Ariel.

VV. AA. (2020).
*Pensar y hacer en el medio
rural: prácticas culturales
en contexto*. Ministerio
de Cultura e Deporte.

Quiroga, F. (2019).
*Hacia una cultura
en extensivo*. Ministerio
de Cultura y Deporte.

VV. AA. (2023).
*A cultura é un dereito:
unha visión social da
cultura*. Deputación
da Coruña.

De la Riva, F. (2016).
*El reto de la participa-
ción: cómo dinamizar la
participación dentro de
las ONGD*. Coordinadora
Extremeña de ONGD.

Escudero, J. (2004).
*Análisis de la realidad
local. Técnicas y métodos
de investigación desde la
Animación Sociocultural*.
Narcea Ediciones.

Como sobremesa

o máis doce, os proxectos culturais

Festiletras
(O Couto)

Rexenera Fest
(Carballo)

Festas do barrio
de San Pedro
(Santiago de Compostela)

Galiza Emocional
(Santiago de Compostela)

Castelo Conta
(Culleredo)

Libros Vivos
(A Coruña)

Fálame de San Sadurniño
(San Sadurniño)

Contos do Mar

Congreso Internacional
de Socialización do
Patrimonio no Medio Rural

Residencias de apoio
á creación artística
do Concello de Ames

Cineclube
de Pontevedra

Constelación
de los Comunes

IN AM

INDICE

Este **Manual para Políticas Culturais Locais** propón ferramentas, reflexións e exemplos para repensar a acción cultural municipal desde unha ollada integral, participativa e sostible.

Dirixido a persoal técnico, responsables públicos e axentes culturais, o manual ofrece orientacións para planificar, avaliar e impulsar proxectos que poñan no centro o ben común e o dereito á cultura.

Editada pola Deputación da Coruña, esta publicación quere ser unha guía viva para avanzar cara a políticas culturais que coiden, conecten e transformen os nosos concellos, recoñecendo na cultura unha forza colectiva para facer comunidade e futuro.

**Deputación
DA CORUÑA**

A CULTURA É UN DEREITO

.....
CULTURA EN TODOS OS CONCELLOS, CULTURA PARA TODAS AS PERSOAS